

AKTIIVIMALLIN LYHYT HISTORIA

Diskurssianalyttinen tutkimus

Annukka Palvalin

Maisterintutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistisyhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

kevät 2020

TIIVISTELMÄ

AKTIIVIMALLIN LYHYT HISTORIA

Diskurssianalyttinen tutkimus

Annukka Palvalin

Sosiaalityön maisteriohjelma

Maisterintutkielma

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Sirkka Alho

Kevät 2020

60 sivua + liitteet 3 sivua

Tämä pro gradu -tutkielma tarkasteli työttömyysturvan aktiivimallia koskevia diskursseja sanomalehden mielipidekirjoituksissa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millaista ajallista muutosta mielipidekirjoitusten diskursseissa aktiivimallista on havaittavissa. Tutkielman lähtökohtana oli näkemys siitä, että diskurssit työttömyysturvan aktiivimallista liittyvät laajempaan keskusteluun yhteiskunnallisesta suhtautumisesta työttömyyteen.

Tutkielman teoreettinen ja metodologinen viitekehys pohjautui Michel Foucault'n tiedon arkeologiseen diskurssianalyysiin. Aineistona tutkielmassa toimi Helsingin Sanomissa vuosina 2017–2019 julkaistut mielipidekirjoitukset työttömyysturvan aktiivimallista. Aineisto koostui yhteensä 43 aktiivimallia käsittelevästä mielipidekirjoituksesta. Aineiston analyysi tuotti tuloksia siitä, mitkä diskurssit korostuivat aktiivimallin toteuttamisen eri ajankohtina. Lisäksi huomiota kiinnitettiin diskurssien ajalliseen kerroksellisuuteen ja diskurssien välisiin valtasuhteisiin.

Tutkimuksen perusteella muodostui kolme ajallista muutosta kuvaavaa diskurssia työttömyysturvan aktiivimallista: diskurssi kaltoinkohtelusta, diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista ja diskurssi epäkohdista. Tutkielman tulokset osoittivat, että ennen aktiivimallin voimaantuloa diskursseissa painottuivat näkemykset siitä, mitä aktiivimalli saa työttömän oletettavasti tuntemaan ja kokemaan. Aktiivimallin tultua voimaan alkuvuodesta 2018 keskityttiin kuvaamaan aktiivimallia parempia keinoja tukea työttömiä. Kun aktiivimallin ensimmäinen tarkastelujakso oli päättynyt huhtikuussa 2018, korostuivat näkemykset ja kokemukset siitä, miten aktiivimalli ei toimi. Tutkielman tuloksissa painottui näkemys siitä, että työttömien tukemisella on merkittävämmät vaikutukset työllistymiseen kuin aktiivimallin mukaisilla sanktioilla.

Avainsanat: Aktiivimalli, työttömyysturva, aktivointipolitiikka, diskurssianalyysi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LÄHTÖKOHTIA AKTIIVIMALLIN TARKASTELULLE	7
	2.1 Muutoksia työttömyyteen suhtautumisessa	7
	2.2 Suunnanmuutos työttömien aktivointiin ja aktivointipolitiikkaan	9
	2.3 Työttömyysturvan uudistaminen aktiivimallilla.....	11
	2.3.1 Aktiivimallin vaikutuksia	12
3	TEOREETTIS-METODOLOGINEN VIITEKEHYS	14
	3.1 Ranskalainen diskurssianalyysi ja sen lähtökohdat	14
	3.2 Foucault lainen diskurssianalyysi ja tiedon arkeologia.....	15
4	TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ, AINEISTO JA ANALYYSI.....	18
	4.1 Tutkimuskysymys.....	18
	4.2 Aineistona Helsingin Sanomien mielipidekirjoitukset	18
	4.3 Analyysin toteutus	19
	4.4 Tutkimuksen eettiset lähtökohdat.....	20
5	TYÖTTÖMYYSTURVAN AKTIIVIMALLIN DISKURSSIT	22
	5.1 Diskurssi kaltoinkohtelusta.....	22
	5.1.1 Nöyryyttäminen	22
	5.1.2 Epäoikeudenmukaisuus	24
	5.2 Diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista.....	26
	5.2.1 Yksilöllisyys	27
	5.2.2 Tukeminen	30
	5.3 Diskurssi epäkohdista	33
	5.3.1 Ideologia	34
	5.3.2 Käytännön toteutus	38
6	YHTEENVETO	43
	6.1 Ajallista muutosta kuvaavat diskurssit	43
	6.2 Diskurssien väliset valtasuhteet.....	46
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	48
	7.1 Diskurssien ajallinen kerroksellisuus	48
	7.2 Aktiivimallin diskurssit työttömyyteen suhtautumisen heijastajana	49

7.3 Työttömyysturvan aktiivimallin diskursseihin vaikuttaneita tekijöitä	53
7.4 Mikä suunta valitaan?.....	55
LÄHTEET	56
LIITTEET	61
LIITE 1 Tutkimuksessa käytetyt Helsingin Sanomien mielipidekirjoitukset	61
LIITE 2 Aktiivimallia käsittelevien mielipidekirjoitusten julkaisuajankohdat	63

TAULUKOT

Taulukko 1 Mielipidekirjoitusten kirjoittajat toimijatahoittain	19
Taulukko 2 Tutkimuksen päätulokset tiivistettynä.....	44

KUVIOT

Kuvio 1 Aktiivimallin diskurssien ajallinen kerroksellisuus.....	48
--	----

1 JOHDANTO

Työttömyysturvan uudistaminen aktiivimallilla on herättänyt paljon julkista keskustelua sekä ennen uudistuksen voimaantuloa ja että uudistuksen toteuttamisen jälkeen. Kiinnostuin aktiivimallin herättämästä keskustelusta, sillä se avaa mielenkiintoisen näkökulman työttömyyteen. Aihe on kiinnostava sosiaalityön näkökulmasta, sillä se tuo näkökulmia siihen, miten työttömyydestä ja työttömien tukemisesta puhutaan. Tutkielman lähtökohtana on näkemys siitä, että diskurssit työttömyysturvan aktiivimallista liittyvät laajempaan keskusteluun yhteiskunnallisesta suhtautumisesta työttömyyteen.

Aktiivimalli oli voimassa 1.1.2018–31.12.2019. Aktiivimallissa työttömän aktiivisuutta tarkasteltiin 65 työttömyysetuuden maksupäivän jaksoissa. Mikäli työtön ei osoittanut aktiivisuuttaan aktiivimallin edellyttämällä tavalla, työttömyysetuuden tasoa leikattiin 4,65 prosenttia seuraavan 65 etuuden maksupäivän ajan. (Laki työttömyysturvalain muuttamisesta 1138/2017.) Joulukuussa 2018 Juha Sipilän hallitus päätti lisätä työttömien mahdollisuuksia täyttää työttömyysturvan aktiivimallin edellytykset vastauksena aktiivimallin saamaan kritiikkiin. Huhtikuusta 2019 alkaen laajennettiin työttömien omaehtoisia opiskelumahdollisuuksia sekä niiden työllistymiseen liittyvien palveluiden joukkoa, joiden järjestämä toiminta hyväksyttiin aktiivimallin edellyttämäksi aktiivisuudeksi (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 28.12.2018). Keväällä 2019 muodostettu Antti Rinteen hallitus päätti purkaa työttömyysturvan aktiivimallin vuoden 2020 alusta. (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 7.11.2019.)

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sanomalehden mielipidekirjoituksissa käytyä keskustelua työttömyysturvan aktiivimallista. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaista ajallista muutosta mielipidekirjoitusten diskursseissa on havaittavissa. Tarkastelen aktiivimallin diskursseja ennen aktiivimallin voimaantuloa, aktiivimallin aikana ja toteuttamisen jälkeen.

Tutkielman teoreettinen ja metodologinen viitekehys pohjautuu Michel Foucault`n (2005) tiedon arkeologiseen diskurssianalyysiin. Foucault`lainen diskurssianalyysi auttaa minua analysoimaan ja käsitteellistämään työttömyysturvan aktiivimallin diskurssien ajallista kerroksellisuutta ja diskurssien välisiä valtasuhteita. Keräsin tutkielman aineiston Helsingin Sanomien digitaalisesta arkistosta vuosilta 2017–2019. Otin aineistoon mukaan kaikki kyseisellä aikavälillä Helsingin Sanomissa julkaistut mielipidekirjoitukset, jotka käsittelevät työttömyysturvan

aktiivimallia. Aineistossa on yhteensä 43 mielipidekirjoitusta. Aineistossa on mukana kirjoituksia sekä ennen aktiivimallin voimaantuloa että sen jälkeen.

Tutkielman aluksi luvussa kaksi kuvaan lähtökohtia työttömyysturvan aktiivimallin diskurssien tarkasteluun. Luvussa kolme esittelen tutkielmani teoreettista ja metodologista viitekehystä. Tutkimuksen tehtävään, aineiston muodostamiseen ja analyysin kuvaamiseen perehdyn luvussa neljä. Analyysiluvussa viisi käsittelen analyysini tuloksia työttömyysturvan aktiivimallin diskursseista. Luvussa kuusi vedän yhteen tutkielmani tuloksia aktiivimallin diskursseista. Luvussa seitsemän kuvaan tutkielmani johtopäätöksiä työttömyysturvan aktiivimallin diskurssien ajallisesta kerroksellisuudesta ja pohdin tutkielmani tuloksia.

2 LÄHTÖKOHTIA AKTIIVIMALLIN TARKASTELULLE

2.1 Muutoksia työttömyyteen suhtautumisessa

On vaikeaa arvioida, milloin työttömyys ilmiönä ja käsitteenä vakiintui. Työttömyyttä voidaan kuitenkin pitää teollistuneen yhteiskunnan tuotteena. Teollistuminen, kaupungistuminen ja talouden rakennemuutokset muodostivat lähtökohdat työttömyyden syntyyn. (Hulkko & Tossavainen 2009, 183.) Työttömyyden voidaan nähdä alkaneen Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa 1800-luvun puolivälissä ja Euroopan mantereella hieman myöhemmin (Piore 1987). Suomessa työttömyydestä tuli merkittävä yhteiskunnallinen ilmiö vasta paljon myöhemmin 1900-luvulla teollisen vallankumouksen jälkeen (Keinänen 1999).

Elsa Keskitalo ja Vappu Karjalainen (2013, 7–8) toteavat, että hyvinvointivaltion kestävyuden pohjana on pitkälti työyhteiskunta ja se, että kansalaiset osallistuvat työelämään. Työttömyyden estämisen ja hillitsemisen voidaan nähdä olevan kaikissa länsimaissa ensisijaisen tärkeää. (Mt., 7–8.) Laura Hulkko ja Pekka Tossavainen (2009, 183) puolestaan tiivistävät, että työttömyyttä voidaan pitää suurena yhteiskunnallisena ongelmana, joka aiheuttaa erilaisia ja eritasoisia epäkohtia ja kustannuksia. Työttömyys aiheuttaa työttömälle itselleen tulonmenetyksiä ja mahdollisesti myös elämän laadun heikentymistä. Julkiselle sektorille työttömyys aiheuttaa työttömyyden hoidosta aiheutuvia kustannuksia ja kustannuksia menetettyinä verotuloina. Lisäksi koko kansantalouden tasolla työttömyyden voidaan nähdä aiheuttavan tuotannollisten voimavarojen vajaakäyttöä ja tuhlausta. (Mt., 183.)

Pekka Tiainen (2018, 219) mukaan Suomessa muutokset julkisen vallan tehtävissä työttömyyden vähentämiseksi ja työttömien toimeentulon turvaamiseksi ovat olleet suuria. Muutokset ovat heijastaneet yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia, eikä vakiintumista ole havaittavissa. Tiainen (2018, 227) tiivistää, että muutoksiin työllisyyspolitiikkaan liittyy vahvasti käsitys siitä, mikä on syynä työttömyyteen. Vielä 1960-luvun alussa ajateltiin lähtökohtaisesti, että työttömyys johtuu työn puuttumisesta. Työllisyyspolitiikan muutokset työttömyysturvan saamisoikeuden rajaamiseen ja sanktioiden käytön lisäämiseen liittyvät käsitykseen siitä, että keskeisenä syynä työttömyyteen on työttömien käyttäytyminen. (Mt., 219–227.)

Heikki Ervasti (2018, 151) kuvailee, kuinka työttömyyttä pidettiin 1970- ja 1980-luvulla ennen kaikkea häiriönä työvoiman kysynnässä. Tällöin pääasialliseksi keinoksi työttömyyden vähentämiseksi nähtiin työvoiman kysynnän elvyttäminen vientiä tukevalla talouspolitiikalla

ja työllistämistoimenpiteillä. Vuoden 1987 lyhytaikaiseksi jääneestä työllisyyslaista voidaan nähdä, että tavoitteet olivat hyvin kunnianhimoiset. (Mt., 151.)

Outi Välimaa (2011, 64) kiteyttää, että hyvinvointivaltion sosiaali- ja työttömyysturvajärjestelmä joutuivat koetukselle 1990-luvun laman seurauksena syntyneen korkean työttömyystilanteen vuoksi. Tuolloin keskiöön nousi näkemys rakenteellisesta työttömyydestä. Rakenteellisella työttömyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa työvoiman tarjonta ja työvoiman kysyntä eivät kohtaavat. (Mt., 64.)

Ervasti (2018, 151) puolestaan kuvaa, että kun 1990-luvun laman johdosta täystyöllisyys ei ollut enää millään tavalla realistinen tavoite, työllisyyspolitiikassa alettiin kiinnittää aiempaa enemmän huomiota työvoiman tarjontaan. Tärkeimmäksi lähtökohdaksi työllisyyspolitiikassa nostettiin kansainvälisen esimerkin mukaan rakenteellisen työttömyyden teoria. Rakenteellisen työttömyyden teoria korostaa erityisesti palkkojen muodostumisen, työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmän, työlainsäädännön ja erityisesti irtisanomissuojan sekä kattavan sosiaaliturvajärjestelmän aiheuttamien jäykkyyksien vaikutusta kohonneeseen työttömyystasoon. Nämä tekijät aiheuttavat rakenteellisen työttömyyden teorian mukaan sen, että työtön ei haakeudu riittävän joustavasti ja aktiivisesti työhön ja koulutukseen. Rakenteellisen työttömyyden teorian mukaan on tehtävä rakenteellisia muutoksia palkkoihin, neuvottelujärjestelmään, lainsäädäntöön ja sosiaaliturvaan, jotta työttömyys vähentyisi. (Mt., 151–152.)

Ervasti (2018, 152–153) jatkaa kuinka, rakenteellisen työttömyyden teorian myötä varsinkin työttömyysturvan roolista alettiin keskustella uudessa sävyssä. Työttömyysturvan tehtävänä oli nähty aiemmin turvata työttömien toimeentulo väliaikaisesti työttömyyden aikana, jotta työttömän toimintakyky ja uudelleen työllistettävyyden säilyisivät. Rakenteellisen työttömyyden teorian myötä työttömiin kohdistuneet toimenpiteet alkoivat muuttua. Perusnäkemys työttömien elämäntilanteesta ja käyttäytymisestä muuttui ja erityisesti työttömien aktivointia alettiin korostaa. Työllistymisen kannustimia pyrittiin vahvistamaan kiristämällä etuuksien saamisen ehtoja ja luomalla uusia kannustimia ja pakotteita sekä kiristämällä sanktiota. Lisäksi työttömyysturvassa alettiin useammin nähdä myös moraalisia piirteitä, sillä työttömyysturvan nähtiin passivoivan työttömiä. Julkisessa keskustelussa keskiössä oli näkemys siitä, että työttömyyden keskeinen syy on osan väestöstä jättäytyminen vapaaehtoisesti anteliaan työttömyysturvan varaan. (Mt., 152–153.)

Raija Julkunen (2001, 11) määrittelee, että 1990-luvulta alkaneessa sosiaalipolitiikan suunnanmuutoksessa on siirrytty kasvusta karsinnan, rajoittamisen ja sopeuttamisen aikaan. Muu-

tokset työttömyysturvassa ovat vastanneet hyvin yleisempääkin käännettä sosiaalipolitiikassa. Sosiaalipolitiikassa aiemmin vahvana vallinneet tavoitteet, kuten eriarvoisuuden ja vähäosaisuuden vähentäminen on korvattu kannustavuuden ja aktivoimisen pyrkimyksillä. (Ervasti 2018, 153.)

2.2 Suunnanmuutos työttömien aktivointiin ja aktivointipolitiikkaan

Simo Aho ja Robert Arnkil (2008) jäsentävät suomalaisen työllisyyspolitiikan jakautumista aktiiviseen ja passiiviseen politiikkaan. Passiivinen politiikka nähdään työttömille rakennettuna taloudellisena turvaverkkona ja aktiivinen politiikka pitää sisällään työllistymiseen liittyvät palvelut. Aho ja Arnkil (2008) määrittelevät, että aktiivista sosiaalipolitiikkaa on alettu Euroopassa kehittää 1980-luvulta lähtien työttömyyden nousun seurauksena. Tuolloin uusliberalistinen näkemys vaati sosiaaliturvaa vastikkeelliseksi. Keskusteluun tuli kysymys siitä, että passivoiko hyvä sosiaaliturva työttömiä. (Mt., 46–52.)

Keskitalo ja Karjalainen (2013, 8) puolestaan toteavat, että työttömien aktivointi tulisi aina nähdä osana yhteiskuntapolitiikkaa, ja erityisesti talous-, työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaa. Aktivointipolitiikka kytkeytyy vahvasti hyvinvointivaltion muutokseen ja työkeskeisyyden lisääntymiseen. Tavoitteena on, että työttömät eivät olisi pitkään sosiaaliturvan varassa, vaan heistä halutaan työssä käyviä veronmaksajia. Taustalla on tällöin toive vähentää hyvinvointivaltion sosiaaliturvamenoja. Lisäksi aktivointipolitiikkaan liittyy ideologisia syitä. Keskeisenä taustavaikuttajana nähdään tällöin uusliberaali talouspoliittinen suuntaus, jonka tavoitteena on julkisen vallan kustannusten alentaminen. (Mt., 7–8.)

Välimaa (2011, 65) kuvaa, että 2000-luvun vaihteessa tapahtui suunnanmuutos yksityisen vastuuta korostavaan poliittiseen ajatteluun. Tuolloin huolen ja toimenpiteiden aiheena korostuivat niin kutsuttu ”työttömien kova ydin” eli pitkään työttöminä olleet työttömyyskorvausta ja sosiaalietuuksia nostavat kansalaiset. Uusliberalistisen ajattelun vaikutuksesta sosiaali- ja työvoimapolitiikassa alettiin korostaa yksityisen kansalaisen vastuuta ja sosiaalietuuksien sijaan kaikkien kansalaisten moraalista velvollisuutta palkkatyöhön. Lisäksi suunnanmuutosta yksityisen vastuun korostumiseen vahvasti yritysmaailmasta peräisin oleva New Public Management -ajattelumallien mukaantulo. Tämä ajattelutavan muutos muodosti työttömien aktivointipolitiikan, joka velvoitti työttömiä osallistumaan. Aktivointipolitiikan ideologia mukaan työttömiä autetaan muuttumaan passiivisista kansalaisista vastuullisiksi kansalaisiksi. Työt-

tömät nähdään passiivisina sosiaalietuuksien varassa olevina ja yhteiskunnan tuesta riippuvina kansalaisina, jotka halutaan muuttaa vastuullisiksi palkkatyötä tekeviksi kansalaisiksi. (Väli-
maa 2011, 65.)

Kari Hämäläinen (2012, 173) puolestaan näkee, että työttömien aktivointi on nykyään yhä keskeisempi osa työvoimapolitiikkaa. Suomessa aktivointipolitiikka muodostuu työvoimahal-
linnon ja työnhakijan velvoitteista sekä velvoitteiden täyttämättä jättämisestä aiheutuvat seu-
raamuksista. Hämäläinen (mt.) tiivistää, että työttömien aktivointi on periaatteessa keppiä ja
porkkanaa eli pakotteita ja mahdollisuuksia. Pakotteita voivat olla muun muassa muutokset
etuustasoon tai etuuden keston, etuuden sitominen velvoittamaan aktiivista työnhakua, tai
työttömän ilmoittautumisvelvollisuuksien lisääminen. Työllistymistä mahdollistavina ja työl-
listymisen taloudellisia kannustimia parantavia aktivointitoimia ovat puolestaan esimerkiksi
työllistymisen rahalliset kannustimet sekä työnvälityksen palvelut. (Mt., 173, 176.)

Julkunen (2006, 206) kiteyttää, että aktivointi kuvaa sosiaalipolitiikan kansalaisuuden uudel-
leenmuotoilua. Aktiivisen kansalaisen ideologian voidaan nähdä tulleen niin keskeiseksi, että
aktiivisuus alettiin liki samaistaa vastuullisuuteen ja vastuuttomuus passiivisuuteen ja riippu-
vuuteen. Julkusen mukaan sosiaalipolitiikassa taustalla oli näkemys siitä, että ”vanha” sosiaa-
lipolitiikka teki ihmisistä passiivisia etuuksien ja palveluiden kohteita ja otti heiltä pois oman
yrittämisen sekä jätti ”sosiaaliriippuvuuteen”. (Mt., 2006.)

Aktivointiin liittyviä paradokseja on kuvattu Tuija Kotirannan (2008) sosiaalityön väitöstut-
kimuksessa. Kotiranta kuvailee, kuinka monet työttömät ovat kokeneet paradoksiksi tilanteet,
jossa heitä yritetään eri toimenpitein aktivoida työmarkkinoille tilanteessa, jossa töitä ei ole
kaikille. Kotiranta käsittää tutkimuksessaan aktivointia ja aktivoitumista enemmän yksilön
kuin järjestelmän kautta. Kotiranta esittää, että työttömien aktivointiin liittyy monin tavoin
pakko. Esimerkiksi pakko on mukana kuntouttavasta työtoiminnasta annetusta laista. Laissa
on mukana sanktiointia taloudellisten etujen katkaisemisesta ja taloudellisen tuen vähentämi-
sistä. Kotiranta kuvaa pakkoaktivoinnin ja aktivoinnin paradoksiksi sitä, että ihmistä ei voi
aktivoida, mutta paradoksaalisesti häntä nimenomaan on pakko aktivoida. Olennaista on täl-
löin se, miten aktivointi tapahtuu. Aktivoinnin voidaan nähdä olevan joko ihmistä tukevaa,
hänen ihmisarvoaan kunnioittavaa tai ihmistä murskaavaa, häpäisevää, lannistavaa. (Mt. 15,
21, 93.)

2.3 Työttömyysturvan uudistaminen aktiivimallilla

Työttömyysturvalaissa (1290/2002) määritellään työttömän työnhakijan oikeudet ja velvollisuudet. Työttömyysetuuden saajan velvollisuudeksi määritellään työn ja koulutuksen aktiivinen hakeminen. Lisäksi työtön on velvollinen antamaan työ- ja elinkeinotoimistolle tarvittavat tiedot koskien ammatillista osaamista, työhistoriaa, koulutusta ja työkykyä sekä toteuttamaan yhdessä laadittua työllistymissuunnitelmaa. Työttömän velvollisuutena on myös tarvittaessa osallistua työllistymistä edistäviin palveluihin ja toimenpiteisiin. (TTurvaL 1:1.3 §.) Työttömyysturvan aktiivimallissa työttömän velvollisuuksia määriteltiin uudelleen. Työttömyysturvan aktiivimalli astui voimaan 1.1.2018 (Laki työttömyysturvalain muuttamisesta 1138/2017).

Työttömyysturvan aktiivimalli on osa Juha Sipilän hallitusohjelman 2025-tavoitteiden saavuttamista ja hallituksen työllisyyden ja kilpailukyvyn edistämisen kärkihanketta (Valtioneuvoston kanslia 2015). Työttömyysturvan aktiivimalli perustuu Juha Sipilän hallituksen nimeämään valtiosihteri Martti Hetemäen kolmikantaisen työryhmän esitykseen. Työryhmän tehtävänä oli laatia esitys työllisyyden lisäämiseksi ja työttömyyden keston lyhentämiseksi. Tavoitteena oli ansiosidonnaisen työttömyysturvan uudistaminen nopeampaan työllistymiseen kannustavaksi. Tavoitteena oli lisätä työllisten määrää 8 000 henkilöllä, niin että sen vaikutukset valtiontaloudelle olisivat neutraalit. Lisäksi uudistuksen tavoitteeksi oli määritelty kannustaa työttömiä työnhakijoita aktiivisuuteen ja omatoimisuuteen työnhaussa. (HE 124/2017 vp, 3, 5.)

Aktiivimallissa työttömän aktiivisuutta tarkastellaan 65 päivän tarkastelujaksoissa. Työttömyysetuutta maksetaan 65 maksupäivän jaksolta 4,65 prosentilla alennettuna, jos työtön ei ole tarkastelujakson aikana osoittanut aktiivisuuttaan aktiivimallin edellyttämällä tavalla. Hetemäen työryhmän esityksen mukaan aktiivisuuden pystyy osoittamaan olemalla työssäoloehdon täyttämässä työssä tai ansaitsemalla yritystoiminnasta vastaavan tulon. Työssäoloehdon täyttävää työtä on tehtävä 65 päivän tarkastelujaksolla yhteensä niin paljon, että jos sama määrä työtä olisi tehty yhden viikon aikana, se laskettaisiin mukaan työssäoloehtoon. Tämä tarkoittaa käytännössä 18 tunnin työskentelyä 65 päivän jaksolla. Vaihtoehtoisesti aktiivisuuden pystyy osoittamaan olemalla viisi päivää työllistymistä edistävässä palvelussa. (HE 124/2017 vp, 5–6.)

Aktiivimallia sovelletaan niin työmarkkinatuen, peruspäivärahan kuin ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saajiin. Työttömyysetuuksien maksajat eli Kansaneläkelaitos ja työttö-

myyskassat valvovat aktiivisuusehtojen täyttymistä. Aktiivimalli ei kuitenkaan koske omaishoitajia, perhehoitajia tai työkyvyttömyyspäätöstä odottavia. (HE 124/2017 vp, 5, 14, 18–19.)

Aktiivimallissa vähennettiin työttömyysetuuden omavastuupäiviä kahdella päivällä tuen alkupäästä. Työttömyysetuutta maksetaan työttömälle työnhakijalle sen jälkeen, kun hän on ollut työttömänä työnhakijana työ- ja elinkeinotoimistossa yhteensä viisi täyttä työpäivää kahdeksan peräkkäisen kalenteriviikon aikana. Aiemmin työttömyysetuuden omavastuupäivien määrä oli seitsemän päivää. (HE 124/2017 vp, 6.)

Aktiivimallin oltua voimassa neljä kuukautta huhtikuussa 2018 Juha Sipilän hallitus kertoi tekevänsä muutoksia aktiivimalliin. Työttömien omaehtoisia opiskelumahdollisuuksia parannettiin niin, että yli 24-vuotiaat saivat opiskella päätoimisestikin työttömyysetuudella lyhytkestoisia opintoja, jotka parantavat ammatillisia valmiuksia tai tukevat yritystoimintaa. Tällaisten opintojen katsottiin jatkossa kerryttävän myös aktiivimallin aktiivisuusedellytystä. (Valtiovarainministeriö 2018, 34.) Myöhemmin tarkennettiin, että tällaiset opinnot voivat kestää enintään kuusi kuukautta. (HE 59/2018 vp, 3.) Lisäksi hallitus päätti laajentaa työllistymiseen liittyviä palveluita, joiden järjestämä toiminta hyväksyttiin aktiivimallin edellyttämäksi aktiivisuudeksi (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 28.12.2018).

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus ja Turun yliopisto arvioivat työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiannosta työttömien aktiivisuuden muutosta aktiivimallin käyttöönoton jälkeen. Hankkeen väliraportti julkaistiin toukokuussa 2019 ja loppuraportti ilmestyi lokakuussa 2019 (Kyyrä ym. 2019a; Kyyrä ym. 2019b). Jo ennen aktiivimallin vaikutuksia käsittelevän loppuraportin ilmestymistä keväällä 2019 muodostettu Antti Rinteen hallitus esitti 6.6.2019 hallitusohjelmassaan, että aktiivimalli tullaan purkamaan, kun työllisyysvaikutuksiltaan vastaavista toimenpiteistä on päätetty (Valtioneuvosto 2019b). Eduskunta hyväksyi aktiivimallin kumoamisen 11.12.2019. Aktiivimallin kumottiin 1.1.2020 alkaen. Sosiaali- ja terveysministeri Aino-Kaisa Pekonen kuvasi, että ”Epäoikeudenmukainen aktiivimalli puretaan 1.1.2020 ja sosiaaliturvan uudistamisessa siirrytään eteenpäin”. (Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 19.12.2019.)

2.3.1 Aktiivimallin vaikutuksia

Tomi Kyyrän, Päivi Naumasen, Hanna Pesolan, Roope Uusitalon ja Minna Ylikännön (2019b, 47) aktiivimallin vaikutuksia käsittelevän loppuraportin mukaan aktiivimalli pienensi

työttömyysturvaa reilulta kolmannekselta vuoden 2018 alussa. Rekisteriaineistoihin perustuneen analyysin perusteella työttömyysturva pienentyi usein vanhimmilta työttömiltä ja työttömyysturvaa työttömyyspäivärahan lisäpäiviltä saavilta. Aktiivimallin käyttöönotto lisäsi osallistumista työllistymistä edistäviin palveluihin. Työttömien osallistuminen erityisesti juuri aktiivimallin ehdot täyttäviin palveluihin lisääntyi. Lisäksi TE-toimistot olivat reagoineet kasvaneeseen palvelujen kysyntään lisäämällä lyhyiden koulutusjaksojen tarjontaa. (Kyyrä ym. 2019b, 47.)

Aktiivimallin vaikutukset työttömyyden aikaiseen työntekoon ja työttömyydestä poistumiseen ovat epäselvempiä. Aktiivimallin käyttöönoton jälkeen sekä työttömyyden aikainen työskentely että työttömyysturvalta poistuminen yleistyivät erityisesti ansioturvaa saavien työttömien joukossa. Kelan etuuksia saavien joukossa kasvua oli lähinnä työttömyyden aikaisessa työnteossa. Tämän voidaan nähdä olevan ainakin osittain aktiivimallin vaikutusta, sillä moni osittain työllistyneistä perusturvan saajista työskenteli aktiivisuusehdon vaatimuksen mukaisesti tasan 18 tuntia tai hieman enemmän aktiivimallin kolmen kuukauden tarkastelujakson aikana. (Kyyrä ym. 2019b, 47.)

Toisaalta työllistymisen kasvussa voidaan nähdä osittain olevan kyse työllisyystilanteen paranemisen vaikutuksesta. Lisäksi ilman sopivaa verrokkiryhmää on vaikea erottaa, mikä on suhdannetilanteen muutoksen vaikutusta ja mikä on aktiivimallin vaikutusta työllistymisen kasvuun. Aktiivimallin pitkäaikaisemmat vaikutukset työllisyyteen riippuvat myös siitä, edistääkö työllistymistä edistäviin palveluihin osallistuminen työllistymistä. Aktiivimalli lisäsi palveluihin osallistumista. Vaikutus työllisyyteen edellyttäisi kuitenkin, että palveluihin osallistumisella on vaikutus työllistymiseen. (Kyyrä ym. 2019b, 47.)

TE-toimistojen asiantuntijoille suunnatun kysely- että haastattelututkimuksen yksi päätulos on se, että TE-toimiston työntekijät eivät kokeneet aktiivimallia tarkoituksenmukaisena keinona lisätä työllisyyttä. Tutkimukseen osallistuneiden asiantuntijoiden mukaan aktiivimalli ei sovi kaikille työttömille, koska se ei ole kaikkien asiakasryhmien aktivoitumisen kannalta tasapuolinen. Aktiivimalli pyrkii ”mekaaniseen” tasapuolisuuteen, jossa jokainen työnhakija kohtaa saman aktiiviehdon. TE-toimistojen työntekijät kuitenkin näkevät, että malli ei käytännössä kohdellut työttömiä tasapuolisesti. Joko yksilöllisistä tai sosiaalisista syistä johtuen työttömillä on hyvin erilaiset edellytykset ja mahdollisuudet täyttää. (Kyyrä ym. 2019b, 78–79.)

3 TEOREETTIS-METODOLOGINEN VIITEKEHYS

3.1 Ranskalainen diskurssianalyysi ja sen lähtökohdat

Diskurssianalyysissa on tärkeää olla tietoinen diskurssianalyttisen tutkimuksen monimuotoisuudesta. Liisa Remes (2003, 20) tiivistää väitöskirjatutkimuksessaan, että diskurssianalyttinen metodologia kostuu kolmesta eri traditiosta, jotka nimetään niiden syntypaikkojen mukaan ranskalaiseksi, saksalaiseksi ja anglo-amerikkalaiseksi traditioksi. Diskurssianalyttinen traditio syntyi lähes samana ajankohtana 1970-luvun alkupuolella näissä kolmessa eri paikassa modernin ajan murtuessa kohti postmodernia. (Mt., 20–23.)

Remes (2005, 23) luonnehtii, että diskurssianalyysin kolme eri traditiota kuuluvat erilaisiin tieteenfilosofiin keskusteluihin. Diskurssianalyttisten traditioiden syntypaikkojen oma tieteenfilosofia ja ajankohdan ominainen paikallinen kulttuuri ovat vaikuttaneet diskurssin käsitteen määrittämiseen ja siihen, miten sitä voidaan jäsentää ja analysoida. Eri traditioiden voidaan nähdä tuottavan erilaiset oletukset maailmasta ja ihmisen toiminnasta suhteessa siihen sekä miten niistä voidaan saada tietoa. Diskurssianalyysin traditioita yhdistävä tekijä on näkemys siitä, että diskurssi kommunikoi kulttuurista. Analyysin tavoitteena on selvittää, mitä diskurssi kommunikoi ja miten tämä tapahtuu. (Mt., 20–25.)

Tutkimukseni teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat perustuvat diskurssianalyysin ranskalaiseen traditioon. Remesin (2003) mukaan diskurssianalyysin ranskalaisen tradition kehittäjänä voidaan pitää Michel Foucaultia (1926–1984). Ranskalaisessa traditiossa diskurssi sanan merkitys tulee ranskankielisestä sanasta discours, joka pitää sisällään puheen lisäksi myös sosiaaliset käytänteet. Lisäksi filosofiaan liittyvään discours -termiin kuuluu histoire -käsite. Ranskalainen diskurssianalyttinen tradition mukaan todellisuus muovautuu menneisyyden kautta. Ihmisen kuvatessa jotain tapahtumaa toiselle, hyödyntää hän menneisyyttä personoidessaan itseään vuorovaikutustilanteessa. Kun ihminen on vuorovaikutuksessa toisen kanssa, siirtää hän tapahtuman yhteydessä jotakin menneestä tähän hetkeen. Tämän määrittelyn voidaan nähdä tulleen yleiseksi merkitysisällöksi ranskalaiselle diskurssianalyttiselle tutkimukselle Foucaultin historiallisen tarkastelun tuottaman diskurssien analyysin jälkeen. (Mt., 28.)

Ranskalaisen diskurssianalyysin tradition tapa tulkita diskursseja kuvaamalla ilmiöiden historiallista kehittymistä ja tämän vaikutusta sosiaalisen todellisuuden muotoutumiselle soveltuu

hyvin tutkimukseni tehtävään tarkastella työttömyysturvan aktiivimallin diskurssien ajallista muutosta. Seuraavassa alaluvussa kuvaan tarkemmin ranskalaisen tradition kehittäjän Foucault'n tiedon arkeologisen diskurssianalyysin hyödyntämistä tutkimukseni teoreettisen ja metodologisen lähtökohtana.

3.2 Foucaultlainen diskurssianalyysi ja tiedon arkeologia

Tutkimukseni teoreettisena ja metodologisena lähtökohtana olevan diskurssianalyysin rajaan Michel Foucault'n tiedon arkeologiseen diskurssianalyysiin. Kuten Rauno Perttula (2015, 29) toteaa, foucaultlaisesta diskurssianalyysistä on kuitenkin huomioitava, että Foucault ei esittänyt varsinaista metodia. Foucault'n tiedon arkeologiaa on hyödynnetty eri tutkimuksissa enemmän heuristisena välineenä kuin tiukkana metodisena ohjenuorana. (Mt., 29.) Foucaultlaisella diskurssianalyysillä on tutkimustehtäväni kannalta tärkeä merkitys. Se auttaa analysoimaan ja käsitteellistämään työttömyysturvan aktiivimallin diskurssien ajallista kerroksellisuutta ja diskurssien välisiä valtasuhteita.

Mari Antikainen (2007, 45) kuvaa, että teoksessa *Tiedon arkeologia (L'archéologie du savoir)* Foucault nimittää yhteiskunnallisten instituutioiden ja niissä ajan saatossa tai menneisyydessä muotoutuneiden käytäntöjen tutkimista tiedon arkeologiaksi (Foucault 2005). Foucault määrittelee tutkimuskohteekseen lausumat, joita hän tutkii arkeologiaksi nimeämällään analyysimenetelmällä. Foucault'n mukaan lausumat ovat diskurssin pienin yksikkö, diskurssin atomi. (Foucault 2005, 107–108, 116–117.)

Perttula (2015, 31) tiivistää diskurssin tarkoittavan samasta muotoutumisjärjestelmästä lähtöisin olevien lausumien kokonaisuutta. Foucault näkee diskurssin suhteiden ja sijaintien verkona. Diskurssi voidaan nähdä sanojen ja asioiden taustalla olevana suhteena, joka on yhdistänyt ne jossain historiallisessa tilanteessa. (Mt., 31–32; Foucault 2005, 65, 143).

Keskeistä Foucault'n tiedon arkeologiassa on subjektilähtöisen filosofian hylkääminen. Foucault'n arkeologisessa analyysissä erilaisia lausumien tapoja ei palauteta yhteen subjektiin. Lausumat ilmaisevat asemia, sijainteja tai paikkoja, jotka subjekti voi puhuessaan ottaa tai saada. Lisäksi historialliset ehdot määrittävät sitä, mitä tietynä aikana on mahdollista sanoa tai ajatella. (Perttula 2015, 33; Foucault 2005, 34–35 ja 75–76.)

Kai Alhanen (2007, 59–60) kuvailee, kuinka diskurssiin kuuluvien lausumien muotoutumista ohjaavat säännöt perustuvat diskursiivisille käytännöille. Diskursiiviset käytännöt ovat yhteiskunnassa sosiaalisesti vakiintuneita tapoja muodostaa lausumia. Ne ohjaavat siis meitä puhumaan tietyllä tavalla. Foucault'n mukaan diskurssit määrittävät nimenomaan käytäntöinä, jotka muotoilevat järjestelmällisesti ne kohteet, joista ne puhuvat. (Mt., 57–60; Foucault 2005, 68–69.)

Martin Kusch (1993, 58–59) jäsentää, että yksi Foucault'n arkeologisen analyysin päämäärä on löytää diskurssien muodostumiselle sääntöjä. Tiettyjen lausumien väliltä pyritään löytämään sääntöjen kokonaisuus, joista muodostuu diskursiivinen muodostelma. (Mt., 58–59; Foucault 2005, 54–55.) Alhanen (2007, 71) puolestaan esittää, että diskursiivisen muodostelman käsitteen tarkka merkitys jää kuitenkin epäselväksi. Alhasen mukaan Foucault'n arkeologian analysoiminen käytännön käsitteen näkökulmasta selkiyttää diskursiivisen muodostelman käsitteen määritelmää. Näin nähtynä diskursiivinen muodostelma koostuu joukosta samojen diskursiivisten käytäntöjen sääntöjen mukaan muodostetuista lausumista. (Mt., 71.)

Antikainen (2007, 45) tiivistää, että Foucault'laisessa diskurssianalyysissä korostuu kriittisyys vakiintuneina tai niin sanotusti normaalistavina esitettyjä käytäntöjä kohtaan. Keskeistä on ymmärtää, että tieto on erilaista valta-asemassa oleville kuin alisteisessa asemassa oleville. (Mt., 45; Foucault 2005.) Lisäksi keskeistä arkeologisessa analyysissä ovat tarkasteltavan diskurssin kohteen ilmaantumisaikajankohta ja ilmaantumisehdot. On tärkeää ottaa huomioon analyysissä se, että millä tahansa aikakaudella ei ole mahdollista puhua mistä tahansa. Foucault'n mukaan keskeistä on ymmärtää, että ei ole helppoa tuottaa tai sanoa jotakin uutta. (Foucault 2005, 63.)

Antikainen (2007, 47) esittää, että Foucault'n tiedon arkeologiassa kehoitetaan kiinnittämään huomiota kolmeen tekijään: ”objektien esiinnousupintoihin”, niitä ”rajaaviin auktoriteetteihin” sekä niiden ”jäsenyrastereihin”. Esiinnousupintoja ovat esimerkiksi instituutiot, rajaavia auktoriteetteja puolestaan esimerkiksi tieteenalat ja jäsenyrastereita erilaiset käsitejärjestelmät. Antikaisen mukaan esiinnousupaikkoja voivat olla esimerkiksi sosiaalitoimi tai perheneuvola, rajaavia auktoriteetteja kehityspsykologia tai kriittinen perhetutkimus ja jäsenyrastereita käsitteet erolapsesta tai erovanhemmuudesta. Lisäksi merkittävää on puhujan institutionaalinen paikka ja hänen roolinsa suhteessa objekteihinsa. (Mt., 47.)

Kusch puolestaan (1993, 62) määrittää, että esiinnousupaikat voivat olla erilaisia paikkoja ja tiloja, instituutioita tai kulttuurisia kenttiä, joilla tietyt elementit nousevat diskurssin objek-

teiksi. Esimerkiksi Foucault`n mukaan 1800-luvun psykopatologisen diskurssin esiinnousu-pintoja olivat muun muassa perhe, välitön sosiaalinen viiteryhmä, työpaikka, uskonnollinen yhteisö ja taide. Diskurssin objekteja rajaavia auktoriteetteja puolestaan olivat ne yksilöt, ryhmät, tieteenalat, joita alettiin pitää pätevinä tunnistaa uusi objekti, kuten lääkärit ja tuomarit. Jäsennysrasterina toimivat ne käsitejärjestelmät, joiden mukaan ”hulluuden tyypit” eroteltiin, asetettiin vastakkain ja luokiteltiin psykiatrisen diskurssin objekteiksi. (Mt., 62.)

Antikainen (2007) kuvaa Foucault`n diskurssianalyysin soveltumista sosiaalityön tutkimukseen. Antikainen kuvailee, kuinka foucault`laisen diskurssianalyysin tehtävänä on tutkia laajempien yhteiskunnallisten diskurssien kautta, kuinka eri aikoina erilaiset asiat syntyvät, muuttuvat, hajoavat ja katoavat erilaisten valtaprosessien vaikutuksesta. Foucault`laisessa diskurssianalyysissä tutkitaan erilaisia menneisyyden tiedon kerrostumia ja jatkuvaa muutosprosessia keskittyen mieluummin kuvaamiseen kuin tulkitsemiseen. Analyysissä etsitään tällöin vastauksia siihen, miten jokin asia on tullut ja saavuttanut asemansa. (Mt.,46–50; Foucault 2005.)

Foucault`n tiedon arkeologista diskurssianalyysia soveltaen en aineistoa analysoidessa kiinnitä huomiota niinkään yksittäisten kirjoittajien mielipidekirjoituksiin työttömyysturvan aktiivimallista, vaan tarkastelen mielipidekirjoituksia osana laajempaa yhteiskunnallista diskurssia työttömyydestä ja työttömien tukemisesta. Aineistoa analysoidessa kiinnitän huomiota siihen, mitkä diskurssit korostuvat aineistosta ja pyrin tuomaan esille diskurssien välisiä valtasuhteita sekä diskurssien ajallista muutosta aineistossa.

4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ, AINEISTO JA ANALYYSI

4.1 Tutkimuskysymys

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani Helsingin Sanomien mielipideosaston kirjoituksia työttömyysturvan aktiivimallista. Tutkielmani tavoitteena on tuoda tietoa siitä, millaisia diskursseja työttömyysturvan uudistaminen aktiivimallilla on herättänyt. Kiinnitän analyysissä huomiota siihen, minkälaista ajallista muutosta mielipidekirjoituksissa on havaittavissa ennen aktiivimallin voimaantuloa, aktiivimallin aikana ja sen toteuttamisen jälkeen. Tarkastelen aineistoa diskurssianalyttisesti. Tutkielmani tutkimuskysymys on:

Millaista ajallista muutosta mielipidekirjoitusten diskursseissa työttömyysturvan aktiivimallista on havaittavissa?

4.2 Aineistona Helsingin Sanomien mielipidekirjoitukset

Tutkielmani aineisto koostuu Helsingin Sanomissa 1.1.2017–31.12.2019 julkaistuista mielipidekirjoituksista, jotka käsittelevät työttömyysturvan aktiivimallia. Valitsin aineistonkeruun kohteeksi Helsingin Sanomat, sillä se on Suomen laajalevikkisin sekä periaatelinjaltaan sitoutumaton sanomalehti. (Levikkitilastot LT2018, Helsingin Sanomien periaatelinja.) Rajasin aineiston kyseiselle aikavälille, koska halusin saada aineistoon mukaan mielipidekirjoituksia sekä ennen aktiivimallin voimaantuloa 1.1.2018 että sen jälkeen.

Hain aineistoa Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta aikaväliltä 2017–2019 hakusanalla ”aktiivimalli” ja rajasin haun koskemaan mielipidekirjoituksia. Hakusanalla ”aktiivimalli” Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksista löytyi yhteensä 50 kirjoitusta valitulta aikaväliltä. Rajasin aineistoon vain sellaiset mielipidekirjoitukset, jotka käsittelevät työttömyysturvan aktiivimallia. Näin lopulliseen aineistoon valikoitui yhteensä 43 mielipidekirjoitusta. Aineisto on yhteensä 68 sivua fontilla 12 ja rivivälillä 1,5. Tallensin aineiston sekä Helsingin Sanomien sähköiseen leikekirjaan että tiedostoon muistitikulle. Aineiston mielipidekirjoitukset on koottu liitteeseen 1.

Aineistoa tarkastellessa tulee ottaa huomioon, että vain osa sanomalehteen lähetetyistä työttömyysturvan aktiivimallia käsittelevistä mielipidekirjoituksesta on julkaistu. Sanomalehden toimitus on tehnyt päätöksen siitä, mitkä mielipidekirjoitukset työttömyysturvan aktiivimallis-

ta julkaistaan. Lisäksi käyttämäni aineisto on syntynyt mielipidekirjoittajien toimesta, joten en ole itse ollut vaikuttamassa sen syntymiseen.

Aineiston 43 mielipidekirjoituksissa on yhteensä 47 kirjoittajaa, sillä 4 mielipidekirjoitusta on syntynyt kahden kirjoittajan toimesta. Alla olevaan taulukkoon olen koonnut mielipidekirjoitusten kirjoittajat toimijatahoittain.

Taulukko 1 Mielipidekirjoitusten kirjoittajat toimijatahoittain

Toimijataho	Kirjoittajia
Työttömät	11
Työntekijät	7
Johtavassa asemassa toimivat	7
Tutkijat	7
Kansalaiset	6
Poliitikot	4
Toimittajat	3
Sosiaalityöntekijät	2

Aineiston Helsingin Sanomien mielipidekirjoitusten kirjoittajista muodostuu yhteensä kahdeksan eri toimijatahoa: työttömät, työntekijät, johtavassa asemassa toimivat, tutkijat, kansalaiset, poliitikot, toimittajat ja sosiaalityöntekijät. Työntekijöiksi luokittelin ne kirjoittajat, jotka mainitsivat mielipidekirjoituksessansa ammattinsa. Lisäksi muodostin erikseen toimijatahon johtavassa asemassa toimijoista. Tähän toimijatahoon kuuluvat muun muassa SAK:n johtaja ja Kuntaliiton apulaisjohtaja. Kansalaisiksi nimesin ne kirjoittajat, jotka esittäytyvät mielipidekirjoituksissa omalla nimellään ilman, että kertovat kirjoituksessaan tarkemmin omasta tilanteestaan. Lisäksi muodostin sosiaalityöntekijöistä oman toimijatahon, sillä kirjoittajissa on kaksi sosiaalityöntekijää. Suurin joukko aineiston kirjoittajista eli 11 kirjoittajaa on työttömiä. Toiseksi suurimpana joukkona ovat työntekijät. Useimmat näistä työntekijöiden toimijatahoon kuuluvista kirjoittajista kuitenkin myös kuvasivat vaikeuksiaan työelämässä, vaikka olivatkin kirjoitushetkellä työntekijöinä.

4.3 Analyysin toteutus

Aloitin aineiston analyysin lukemalla aineiston muutamaan kertaan huolellisesti läpi tekemättä samalla mitään merkintöjä. Halusin saada aluksi kokonaiskuvaa aineistosta. Kun olin saanut yleiskuvaa aineistosta, luin seuraavaksi aineiston läpi niin, että kirjoitin jokaisen mielipidekirjoituksen alkuun muutamalla sanalla kuvauksen sen sisällöstä ja sisältöä kuvaavista lau-

sumista. Lisäksi merkitsin jokaisen mielipidekirjoituksen alkuun kirjoittajan toimijatahon (ks. taulukko 1 sivulla 19).

Pyrin Foucault`n diskurssien arkeologisen analyysin mukaan muodostamaan aineistosta samasta muotoutumisjärjestelmästä olevien lausumien kokonaisuuksia. Kokosin yhteen kirjoitusten alkuun kirjoittamani tiivistykset kirjoitusten sisällöstä ja sisältöä kuvaavista lausumista. Lisäksi tein itselleni analyysin tueksi aikajanaa, johon merkitsin työttömyysturvan aktiivimallin liittyvien muutosten ajankohtia. Huomasin aineistoa kuvaavien lausumien listaamisen ja aikajanan pohjalta, että aineistosta oli hahmotettavissa kolme pääasiallista diskurssia työttömyysturvan aktiivimallista. Tässä vaiheessa nimesin työttömyysturvan aktiivimallin diskurssit työnimillä.

Analyysin seuraavassa vaiheessa lähdin tutustumaan muodostamaani kolmeen päädiskurssiin tarkemmin. Aineistosta ensimmäinen muodostamani diskurssi ajoittuu kokonaan aikaan ennen aktiivimallin voimaantuloa. Tämä diskursiivinen muodostelma koostui muun muassa lausumista ”aktiivimalli on todellisuudessa rankaisumalli”, ”saa minut tuntemaan oloni työttömänä entistä turhautuneemmaksi ja turhemmaksi” ja ”työttömät kokevat häpeää työttömyydestään”. Lausumien listaus auttoi minua hahmottamaan diskurssien muodostumiselle sääntöjä, diskursiivisia käytäntöjä, jonka perusteella diskurssi muodostuu.

Hahmotin mielipidekirjoituksista yhteensä kolme ajallista muutosta kuvaavaa päädiskurssia työttömyysturvan aktiivimallista: diskurssi kaltoinkohtelusta, diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista ja diskurssi epäkohdista. Lisäksi nämä kolme päädiskurssia jakautuvat kaikki kahteen aladiskurssiin eli yhteensä kuuteen aladiskurssiin. Luvuissa viisi ja kuusi kuvaan tarkemmin muodostamiani diskursseja työttömyysturvan aktiivimallista.

4.4 Tutkimuksen eettiset lähtökohdat

Tutkimuksen aineisto on kerätty sanomalehden mielipidekirjoituksista. Koska en ole kerännyt aineistoa esimerkiksi haastattelemalla ihmisiä, jää tietynlaisten aineistoa koskevien eettisten kysymysten pohtiminen ulkopuolelle. Sitoudun kuitenkin tutkielmassani noudattamaan kaikille tutkimuksille yleisiä ja oleellisia tutkimuseettisiä ohjeistuksia ja hyvää tieteellistä käytäntöä. Tärkeimpänä eettisenä periaatteena tutkimuksessa voidaan pitää tutkittavien ihmisarvon, yksityisyydensuojan ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamista (Kuula 2006, 192). Tutkielmassani toimin näiden periaatteiden kunnioittamisen mukaisesti.

Tutkimusaineistoni muodostavat Helsingin Sanomien mielipidekirjoitukset ovat kaikkien saatavilla lehden digitaalisessa arkistossa. Olen kuitenkin päättänyt tulosten esittämisessä sellaiseen ratkaisuun, että en lausumien perässä mainitse kirjoittajien nimeä tai nimimerkkiä. Yksittäisten kirjoittajien nimet tai nimimerkit eivät ole oleellisia tutkimustulosten kannalta. Lisäksi näin toimimalla haluan kunnioittaa mielipidekirjoittajien yksityisyydensuojaa. Vaikka heidän kirjoituksensa on julkaistu sanomalehdessä, eivät he ole tarjonneet kirjoituksiaan alun perin tutkimuskäyttöön.

Olen numeroinut aineiston mielipidekirjoitukset julkaisuajankohdan mukaan ja merkinnyt aineistokatkelmat tämän numeron mukaan. Olen listannut aineiston mielipidekirjoitukset tutkielman liitteisiin (ks. LIITE 1). Näin tutkielman lukijan on mahdollista myös halutessaan etsiä aineiston mielipidekirjoitukset luettavakseen kokonaisuudessaan.

5 TYÖTTÖMYYSTURVAN AKTIIVIMALLIN DISKURSSIT

5.1 Diskurssi kaltoinkohtelusta

Ennen työttömyysturvan aktiivimallin voimaantuloa 1.1.2018 Helsingin Sanomissa julkaistiin yhteensä kuusi mielipidekirjoitusta työttömyysturvan aktiivimallista vuoden 2017 joulukuussa. Ennen joulukuuta 2017 Helsingin Sanomien mielipidekirjoitusosastolla ei julkaistu yhtään työttömyysturvan aktiivimallia käsittelevää mielipidekirjoitusta. Joulukuussa 2017 julkaistusta kuudesta mielipidekirjoituksesta viisi kirjoitusta kritisoi vahvasti aktiivimallia. Ennen aktiivimallin voimaantuloa julkaistuihin mielipidekirjoituksista muodostuu diskurssi kaltoinkohtelusta, joka jakautuu aladiskursseihin nöyryyttämisestä ja epäoikeudenmukaisuudesta.

5.1.1 Nöyryyttäminen

Ennen aktiivimallin voimaantuloa julkaistuissa mielipidekirjoituksissa korostuu diskurssi siitä, kuinka aktiivimallin koetaan nöyryyttävänä työttömiä kohtaan. Diskurssi muodostuu pääasiassa työttömien omakohtaisista kokemuksista. Diskurssissa painottuu näkemys siitä, että työttömyys koetaan jo itsessään niin nöyryyttäväksi, että työtön ei kaipaa enää lisää nöyryyttämisen kokemuksia.

Teemu Taira (2006, 11) kuvaa, että työstä ja työttömyydestä puhuttaessa palkkatyön arvostus on vahvasti näkyvässä suomalaisessa kulttuurissa. Palkkatyön arvostus luo ja ylläpitää tietynlaista järjestystä suomalaisessa kulttuurissa. Tällaisessa ajatuskuviossa työttömyydestä halutaan päästä pikaisesti eroon, koska työttömänä elämistä ei koeta ihmisarvoisena elämäksi. Lisäksi työttömyyteen tyytyvän elättäminen ei ole kaikkien mielestä edes yhteiskunnan moraalinen velvollisuus. (Mt., 11.) Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken (1998, 23–27) mukaan työttömyys voidaan kokea näyttävänä merkinä siitä, että ei ole pärjännyt. Tällöin työttömyys osoittaa henkilökohtaista epäonnistumista. Pärjäämistä töissä pidetään kunnia-asiana ja se, että ei pärjää, koetaan nöyryyttävänä. (Mt., 23–27.)

Tällainen ajatuskuvio heijastuu myös nöyryyttämisen diskurssissa. Diskurssi sisältää näemyksen siitä, että aktiivimalli vähentää työttömän itsetunnon kokemusta. Aktiivimalli nähdään hallituksen keinona nöyryyttää työttömiä. Työttömien ahdingon ei nähdä kiinnostavan hallitusta.

”Työttömiltä viedään vielä itsetuntokin, kun työpaikka on mennyt tai sellaista ei ole koskaan saanutkaan. (...)

Talous elpyy, mutta työttömiä pitää nöyryyttää. Heidän ahdinkonsa ei kiinnosta hallitusta, sillä saihan se tärkeän asian läpi: vahvat oluet kauppoihin.” (1/HS)

Anneli Pohjola (2001, 194) kuvailee, kuinka nuorten aikuisten kokemusten mukaan työ on heidän elämässään keskeinen tekijä, joka mittaa heidän ihmisarvoaan ja sosiaalista asemaansa. Työllä on taloudellisen merkityksen lisäksi myös vahva sisällöllinen merkitys. (Mt., 194.) Kari Vähätalo (1998, 111–113) puolestaan esittää, että palkkatyötä pidetään niin keskeisenä osana useimpien työikäisten ihmisten ”normaalia” elämää ja elämänhallintaa läntisissä yhteiskunnissa, että työttömyydellä on usein monenlaisia kielteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin. Työttömyydellä on merkittävä vaikutus yksilön identiteetin muuttumiseen. Lisäksi työttömyys muuttaa usein yksilön suhdetta eri yhteisöihin. (Mt., 111–113.)

Aktiivimallin nähdään saavan työttömän tuntemaan itsensä vähempiarvoiseksi. Diskurssissa korostuu näkemys siitä, että aktiivimallilla on negatiivinen psykologinen vaikutus. Aktiivimallin kuvataan saavan työttömän tuntemaan itsensä pelkäksi numeroksi tilastoissa.

”Uusi lainsäädäntö saa minut tuntemaan oloni työttömänä entistä turhautuneemmaksi ja turhemmaksi. Tämä aktivointimalli vain lamaannuttaa psykologisesti ja vie viimeisetkin itseluottamuksen rippeet. Myös me työttömät olemme tuntevia kansalaisia ja yksilöitä, emme pelkkiä numeroita tilastoissa.” (2/HS)

Vähätalo (1998, 111) tiivistää, että monissa työttömien sopeutumista koskevissa tutkimuksissa tuodaan näkyväksi, miten työttömyys on yhteydessä moniin hyvinvoinnin vajeisiin (ks. esim. Jyrkämä 1981; Lahelma 1989). Nöyryyttämisen diskurssiin sisältyy näkemys työttömyyden vaikutuksesta ihmisen hyvinvointiin. Aktiivimallin nähdään vaikuttuvan negatiivisesti erityisesti mielenterveysongelmista kärsivien työttömien hyvinvointiin lisäämällä heidän ahdistustaan.

”Uusi aktiivimalli lisää mielenterveysongelmista kärsivien työttömien ahdinkoa, sillä te-toimistojen väkinäiset koulutukset ja työttömien suuri paine etsiä pieniä työn rippeitä tuovat arkeemme lisää ahdistusta.

Hallitus onkin ottanut menetelmäkseen erityisen voimakkaan asean, häpeäntunteen kasvattamisen, jonka ajatellaan patistelevan työttömiä pois kortistosta.

*Mielenterveysongelmista kärsivien työttömien joukossa tällä on entistäkin lan-
nistavampi vaikutus.” (4/HS)*

Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 53) mukaan työttömyyden yhteys somaattiseen ja psyykkiseen sairastavuuteen liittyy työttömän nöyryytyksen ja häpeän kokemuksiin. Työttömyyden yhteys sekä psyykkiseen että somaattiseen sairastavuuteen on sitä voimakkaampi, mitä pidempään työttömyys on kestänyt. (Mt., 53.)

Nöyryyttämisen diskurssissa muodostuu näkemys siitä, että erityisesti mielenterveysongelmista kärsivät työttömät ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, sillä he kokevat häpeäntunnetta niin työttömyydestään kuin myös mielenterveysongelmistaan. Aktiivimalli myös osaltaan lisää työttömän häpeäntunnetta.

”Työttömät kokevat häpeää työttömyydestään, samoin mielenterveysongelmien kanssa kamppailevat sairauksistaan. Yhdessä nämä maksimoivat sosiaalisen häpeäntunteen, sillä emme koe kelpaavamme yhteiskunnalle millään mittarilla.” (4/HS)

Diskurssi osoittaa, kuinka aktiivimallilla on keskeinen merkitys siihen, miten työtön kokee työttömyytensä ja arvonsa ihmisenä. Työttömälle on tärkeää se, miten hän kokee muiden ihmisten suhtautuvan työttömyyteensä. Aktiivimalli tuo diskurssin mukaan työttömälle lisää uudenlaisia nöyryyttämisen kokemuksia työttömyydestään.

5.1.2 Epäoikeudenmukaisuus

Toinen ennen aktiivimallin voimaantuloa muodostunut diskurssi painottaa kokemuksia aktiivimallin epäoikeudenmukaisuudesta. Epäoikeudenmukaisuuden diskurssissa korostuu huoli aktiivimallin epäoikeudenmukaisista vaikutuksista työttömiin. Aktiivimallin nähdään rankaisevan työttömiä. Työttömän toimeentulosta leikkaaminen nähdään epäoikeudenmukaisena. Aktiivimallia ei pidetä perustuslain mukaisena. Laki aktiivimallista haluttaisiin kumota jo ennen sen voimaantuloa.

”Täysin epäoikeudenmukaisen, epäinhimillisen ja järjettömän lain vaihtoehtoksi ei tarvitse esittää muuta kuin se, että laki on kumottava.” (6/HS)

”Työttömän aktiivimalli on todellisuudessa pelkästään rankaisumalli. Jos työtä ei löydy, leikataan toimeentuloa. Onko se edes perustuslain mukaista? Otetaan niiltä, joilla ei ole toivoa työpaikasta ja kunnollisesta toimeentulosta. Heiltä ei voi eikä saa enää leikata.” (1/HS)

Työttömien työmotivaatiota tutkinut Heikki Ervasti (2018, 161) kuvaa, että työttömyys ei ole laajemmin tarkasteltuna seurausta työttömien työhaluttomuudesta. Epäoikeudenmukaisuuden diskurssi painottaa, että työtön ei ole työtön omasta tahdostaan. Työttömyyden nähdään johtuvan ennen kaikkea huonoista työllisyysmahdollisuuksista. Aktiivimalli nähdään epäoikeudenmukaisena, sillä se ei lisää työttömän työllistymismahdollisuuksia.

”Ennen suurta lamaa 1980-luvun lopulla ja 1990-alussa työttömyys oli noin neljä prosenttia. Silloin työttömäksi vain ilmoitauduttiin, eikä kortistosta siivottu sinne kuulumattomia. Jos nyt luotaisiin samanlaiset työmahdollisuudet kuin silloin, parisataatuhatta työtöntä tulee töihin juoksujalkaa ilman minkäänlaisia kannustimia tai päähän potkimisia.” (6/HS)

”Hyvä hallitus ja hyvät eduskuntapuolueet, jotka kannatitte tätä esitystä: järjestäkää niitä töitä, jotta voisin osoittaa aktiivisuuttani! Olen työtön, koska minulla ei ole työtä! Olen työtön, koska töitä ei löydy! En ole työtön siksi, että voisin nostaa korvausta.” (2/HS)

Diskurssissa aktiivimalli nähdään epäoikeudenmukaisena, koska siinä aktiivisuuden olemus on tarkasti ennalta määriteltyä. Näin ollen se voi yksilöiden kohdalla tarkoittaa, että heidän määritelmänsä aktiivisuudesta on rajattu tämän määritelmän ulkopuolelle. Työttömän mahdollisuudet osoittaa aktiivisuutensa aktiivimallin vaatimalla tavalla nähdään hyvin rajattuina.

”Ensi vuonna minun olisi osoitettava aktiivisuutta joko tekemällä tietty määrä töitä tai osallistumalla te-palvelujen tuottamaan toimintaan. Koska en ole tähänkään mennessä kieltäytynyt lyhyestäkään työstä, voin toisin sanoen osallistua lyhyelle työnhakukurssille tai etsiä itselleni työkokeilupaikan, ja näin olen todistetusti ollut aktiivinen ehkä puoli vuotta eteenpäin.

Entä tämän jälkeen? En tarvitse kuntouttavaa toimintaa, ja muita koulutus- tai opiskelumahdollisuuksia on tarjolla vain rajattu määrä. Vaikka kilpaillessani paitsi palkkaa maksavista työpaikoista myös työttömille suunnatuista työkokeilupajoista ja koulutusmahdollisuuksista onnistuisinkin jossain vaiheessa ”voit-

tamaan”, mahdollisuudet aktiivisuuden osoittamiseen ovat jo lähtökohtaisesti rajatut.

Olisinkin toivonut hallitukselta rehellisyyttä tämän niin sanotun aktiivimallin suhteen. Jos se oikeasti olisi aktiivimalli, minulla pitäisi olla oikea, jatkuva mahdollisuus aktiivisuuteni osoittamiseen. Nyt tuntuu siltä, että tästä mallista hyötyvät ainoastaan työttömyystilastot, joista näppärästi katoavat te-palvelujen toimintaan osallistuvat, vaikka he eivät olisi oikeaa työllistymismahdollisuutta saaneetkaan.” (3/HS)

Tomi Kyyrän, Päivi Naumasen, Hanna Pesolan, Roope Uusitalon ja Minna Ylikännön (2019b, 79) aktiivimallin vaikutuksia arvioivassa raportissa todetaan, että TE-toimiston asiantuntijat kokivat aktiivimallin kannustavan ”vääränlaiseen” aktiivisuuteen. Tällainen aktiivisuus ei välttämättä perustu työttömän omiin tarpeisiin, motivaatioon, eikä ole työvoimapolitiittisesti tarkoituksenmukaista. Aktiivimallin nähtiin aiheuttavan myös ”näennäisaktiivisuutta”, jossa työttömät halusivat osallistua palveluihin, jotta välttäisivät työttömyysturvaa leikkaavan sanktion. TE-toimiston työntekijät kokivat ristiriitaa työssään siitä, että työvoimapolitiittisesti tarkoituksenmukaisia palveluita ei aina ollut tarjolla aktiivimallin tarkastelujakson aikana, jolloin asiakkaiden työttömyysturvaa leikattiin ja he joutuivat turvautumaan toimeentulotukeen. (Mt., 78–79.)

Epäoikeudenmukaisuuden diskurssiin tiivistyy kokemus siitä, että aktiivimalli ei tarjoa työttömille apua työttömyyteen. Aktiivimallin nähdään epäoikeudenmukaisesti leikkaavan työttömien toimeentulosta ilman työllistymismahdollisuuksien lisäämistä. Lisäksi aktiivimallin täyttävät rajatut aktiivisuusehdot nähdään epäoikeudenmukaisena. Seuraavassa luvussa esitellään diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista vastaa tähän kirjoituksissa esille tuotuun huoleen siitä, että aktiivimalli ei tarjoa työttömille apua työttömyyteen.

5.2 Diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista

Vuonna 2018 julkaistuissa mielipidekirjoituksissa korostuu kritiikki aktiivimallia kohtaan kuvaamalla aktiivimallia paremmin toimivia keinoja tukea työttömiä. Tämä diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista syntyi vastauksena 30.12.2017 julkaistuun aktiivimallia puolustavaan ulkomaankauppa- ja kehitysministerin mielipidekirjoitukseen. Ministerin mielipidekirjoitus haastoi aktiivimallin vastustajia esittämään tilalle toimia, joiden työllisyysvaikutus olisi

samaa tasoa aktiivimallin kanssa. Ministeri kuvasi kirjoituksessaan, miten aktiivimallin tarkoituksena on pitää nykyistä useampi työtön aktiivisena. Ministeri laitto kirjoituksessaan myös työvoimapaalveluita vastuuseen työttömien aktiivisuusehtojen täyttämistä. Ministeri kirjoitti, että on järkyttynyt ennalta luovuttamisen hengestä aktiivimallin suhteen.

”Idea on, että nykyistä useampi työtön pysyy aktiivisena. Yleensä lyhyitä keikkoja kannattaa tehdä miltä tahansa alalta työmarkkinakelpoisuuden ylläpitämiseksi. Mielestäni 18 tuntia kolmessa kuukaudessa ei ole kohtuuttomasti pois oman alan töiden hakemisesta. Mikäli aktiivipalveluita tai työkeikkoja ei pystytä tuon vertaa järjestämään, se on yhteinen epäonnistuminen, jossa myös työvoimapaalveluiden on katsottava peiliin.

Hankalia tilanteita tulee. Siksi aktiivisuusehdon rikkoutumisesta seuraava sanktio on viisi eikä esimerkiksi 30 prosenttia. Ennalta luovuttamisen henki on minusta kuitenkin järkyttävää. (...)

Haastan jokaisen aktiivimallin vastustajan esittämään tilalle toimia, joiden työllisyysvaikutus on vähintään samaa tasoa. Tekemättäkään ei voi jättää.” (5/HS)

Seuraavissa alaluvuissa kuvaan tähän mielipidekirjoitukseen vastauksena syntyneitä diskursseja toimivimmista ratkaisumalleista. Diskurssin mielipidekirjoitukset on julkaistu vuoden 2018 aikana. Suurin osa diskurssin mielipidekirjoituksista on julkaistu heti aktiivimallin tultua voimaan alkuvuonna tammi- ja helmikuussa 2018. Diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista jakautuu aladiskursseihin yksilöllisyydestä ja tukemisesta.

5.2.1 Yksilöllisyys

Aktiivimallin voimaantumisen jälkeen mielipidekirjoituksissa korostuu aktiivimallia toimivimpien keinojen kuvaaminen työttömien tukemiseen. Yksilöllisyyden diskurssissa nähdään keskeisenä työttömien yksilöllisten tilanteiden huomioiminen. Diskurssissa etsitään työttömyyteen yksilöllisiä ratkaisumalleja.

Minna Suutari (2001, 155) kuvaa, että luottamuksen rakentumisen kannalta välttämätöntä on yksilön ja yhteisön tarpeiden välinen vuoropuhelu sekä oikeanlaisen suhteen löytäminen yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Tällainen vuoropuhelu yksilön ja yhteisön tarpeiden välillä painottuu myös diskurssissa yksilöllisistä ratkaisumalleista. Diskurssissa korostetaan,

että työttömän palvelutarpeen yksilöllisellä kartoittamisella on tärkeä merkitys. Yksilöllisen palvelutarpeen kartoittamisen avulla, voidaan paremmin vastata siihen, että työtön saa juuri häntä auttavaa tukea työllistymiseensä. Työttömien hyvin vaihtelevat tilanteet vaativat sitä, että työttömän tilanne ja palvelutarve selvitettäisiin aina yksilöllisesti. Henkilökohtaisten suunnitelmien tekemisen nähdään jääneen historiaan aktiivimallin tultua voimaan.

”Mitä jos asiakkaalle aidosti sopiva kurssi järjestetään huhtikuussa, mutta hänen on saatava tarkkailujaksolleen riittävät ”aktiivisuustunnit” jo maaliskuun puolella? Osallistuuko hän toimenpiteeseen, jota kukaan ei katso hänelle järkeväksi tai tarpeelliseksi? Yksilöllisyys ja henkilökohtaisten suunnitelmien tekeminen ovat olleet historiaa eilisestä lähtien.” (8/HS)

”Entisenä te-toimiston työntekijänä pidän tärkeänä, että työttömien tilanne ja palvelutarve kartoitetaan. Koulutettuja, työn vuoksi muuttoon valmiita ammattilaisia ei palvele viiden päivän aktivointi eikä se, että he vievät lyhytkestoisen puisto- tai keittiötyön niitä enemmän tarvitsevilta. Heikon työllisyyden alueilla hakijoita riittää matalapalkka-alojen pätkätöihin ilman sanktioitakin.” (10/HS)

Aktiivimallin vaikutuksia arvioineen raportin mukaan TE-toimiston työntekijät korostavat yksilöllisesti räätälöityjen palveluiden merkitystä työttömälle. TE-toimiston työntekijöiden mukaan asiakkaan elämäntilanteen, tarpeiden, kykyjen ja motivaation parempi tunnistaminen ja huomioiminen etenkin alkupalvelutilanteissa ovat avainasemassa aktivoinnin ja työllistymisen onnistumisen kannalta. (Kyyrä ym. 2019b, 76–77.)

Diskurssin mukaan työttömän yksilölliseen tukeen panostaminen kannattaa. Työvoimapalveluiden työntekijän kanssa tehtävä yksilöllinen työllistymissuunnitelma esitetään yhtenä keskeisenä ratkaisumallina. Diskurssissa kuitenkin edellytetään, että jotta työtön voi saada yksilöllistä tukea työvoimapalveluista, tarvitaan niihin lisää resursseja.

”Työttömyysturvan vastikkeellisuus toteutuu paremmin virkailijan ja työttömän yhdessä laatiman työllistymissuunnitelman kautta. Suunnitelman tulisi tosin pohjautua henkilön yksilölliseen palvelutarpeeseen, todelliseen osaamiseen ja realistisiin vaihtoehtoihin. Silloin siihen on helppo sitoutua. Jos työtön ei tekisi omaa osuuttaan suunnitelman toteuttamisessa, työttömyysturvan vähentäminen ei olisi epäoikeudenmukaista. (...)

*Työvoimapalvelujen resursointi pohjoismaiselle tasolle maksaa, mutta niin mak-
savat myös työttömyys, viivästynyt kuntoutus ja syrjäytyminen sekä osaavan
työvoiman puute.” (41/HS)*

Aktiivimallin vaikutuksia tutkineen raportin mukaan TE-toimiston työntekijät kokivat, että aktiivimallin avulla on vaikea vastata erilaisten asiakkaiden motivaatioon, tarpeisiin ja edellytksiin aktivoitua. TE-toimiston työntekijät olivat erityisen huolissaan sairaista ja osatyökykyisistä sekä muista syrjäytymisriskissä olevista työttömistä, joiden ei voi olettaa työllistyvän avoimille työmarkkinoille, mutta ei myöskään aktivoituvan lyhyellä aikavälillä aktiivimallin ehdon täyttäviin palveluihin. (Kyyrä ym. 2019b, 78.)

Diskurssissa yksilöllisistä ratkaisumalleista korostuu myös, että työttömät, joilla on alentunut työkyky, tarvitsevat toisenlaista tukea kuin aktiivimalli tarjoaa. Erityisesti työttömien, joilla on alentunut työkyky, tilanne tulisi aina arvioida yksilöllisesti. Työ- ja elinkeinoministeriön (2020, 38) julkaisun mukaan osatyökykyiseksi määritellään henkilö, jolla on käytössään osa työkyvystään tietyssä työssä. Osatyökykyisyyden syynä voi olla vamma, sairaus, elämäkriisi tai puutteellinen osaaminen. Osatyökykyinen voi kuitenkin soveltua johonkin työtehtävään silloin, kun työn vaatimukset vastaavat hänen henkilökohtaista työkykyään ja osaamistaan. Osatyökykyisyys voi olla tilapäistä tai pysyvää. (Mt., 38.)

Diskurssi sisältää näkemyksen siitä, että lähellä eläkeikää olevilla osatyökykyisille tulisi tarjota lääkärin lausunnon perusteella päiväraha eläkeikään saakka ilman työnhakuvelvoitetta. Lisäksi moniammatillinen yhteistyö, kuntoutus ja yksilöllinen tuki nähdään keskeisessä asemassa työttömillä, joilla on alentunut työkyky tai hoitamattomia sairauksia.

”Yksilöllisiä tilanteita ei selvästikään oteta tarpeeksi huomioon. Siihen pitäisi puuttua ja oikaista näin tilastojakin. Sitä paitsi aiheutan työhakemuksillani vain turhaa vaivaa työnantajille.

Vajaatyökykyisille yli 58-vuotiaille osa-aikatyöntekijöille pitäisi lääkärinlausunnon perusteella taata päiväraha eläkeikään saakka ilman työnhakuvelvoitetta.

Kategoristen aktiivimallien sijaan työvoimahallinnossa pitäisi ehdottomasti kehittää yksilöllisempiä ratkaisumalleja, joissa erityisesti ikääntyvien vajaakuntoisten ja muiden erityisryhmien realistiset tilanteet huomioidaan.” (17/HS)

”Monilla työttömällä on alentunut työkyky ja hoitamattomia sairauksia. Jos koulutusta ja työkokemustakin on vähän, jo pätkätyöhön pääsykin on vaikeaa. Moniin sijaisuuksiin ja ruuhkahuippujen tehtäviin tarvitaan ammattitaitoa ja kohtuullista terveyttä.

Siksi minua ihmetyttää, mistä yhtäkkiä löytyy määräraikaisia töitä kymmenilletuhansille työttömille sekä rahoitus aktiivitoimiin kaikille ilman työtä jääneille. Monia terveysrajoitteisia ja syrjäytymisvaarassa olevia nuoria auttaisi enemmän moniammatillinen yhteistyö, tarvittaessa kuntoutus sekä yksilöllinen ohjaus ja tuki jatkosuunnitelmien etsintään.” (10/HS)

Yksilöllisyyden diskurssissa korostuu huoli siitä, miten aktiivimalli soveltuu työttömien todella vaihteleviin henkilökohtaisiin tilanteisiin. Diskurssissa kritisoidaan sitä, miten kaikkia työttömiä kohdellaan aktiivimallissa yhtenä joukkona. Diskurssi painottaa työttömän tarvetta yksilölliseen tukeen. Seuraavassa alaluvussa esitellyssä tukemisen diskurssissa esitetään keinoja siihen, miten työttömiä voitaisiin tukea paremmin yksilöllisesti.

5.2.2 Tukeminen

Diskurssi tukemisesta sisältää konkreettisia keinoja työttömien työllistymisen tukemiseen. Diskurssissa painottuu työttömän tarve työllistymisensä tukemiseen. Työttömän tukemisella nähdään olevan merkittävämmät vaikutukset kuin sanktioilla.

Diskurssissa muodostuu vahva kanta siihen, että työttömän mahdollisuuksia koulutukseen tulisi tukea työttömyyden aikana monipuolisesti. Samoin todetaan aktiivimallin vaikutuksia käsittelevän raportin TE-toimiston työntekijöiden esittämissä aktiivimallin kehittämisideoissa. TE-toimiston työntekijät korostavat työvoiman osaamiseen kohottamiseen tähtäävien toimien, kuten työvoimakoulutukseen, lisä- ja täydennuskoulutukseen, merkitystä. (Kyyrä ym. 2019b, 75.)

Tukemisen diskurssissa korostetaan, että kaikenlaisen omaehtoisen opiskelun tulisi olla hyväksyttyä työttömyysaikana. Työttömän täydennys- ja uudelleen koulutusta pidetään keskeisenä. Koulutuksen nähdään parantavan työttömän hyvinvointia ja työllistymistä. Lisäksi työllistymiskurssien ja uravalmennuskurssien tasoon huomion kiinnittämisen nähdään olevan tärkeää.

”Ensinnäkin kaikenlaisen omaehtoisen opiskelun tulisi olla työttömyysaikana hyväksyttyä. Muuttuvassa yhteiskunnassa elinikäinen oppiminen on avain työllisyyden edistämiseen. Työttömyysturvamme ei kuitenkaan mahdollista omien tietojen ja taitojen kartuttamista työttömyysaikana. Opiskella saa vain, jos työvoimajärjestelmä katsoo tiettyjen opintojen varmuudella parantavan tietyn ihmisen työllistymistä tulevaisuudessa.

Järjestelmä unohtaa täysin ihmisen haluan oppia, tutkia ja kehittää itseään sekä poistaa työttömältä mahdollisuuden jopa harrastaa opiskelua vapaa-ajallaan. Pelko ansionmenetyksistä opiskelun vuoksi on passivoivaa isolla P:llä.”
(8/HS)

”Ammatillisen koulutuksen merkitystä tuskin tarvitsee perustella. Jotta se voidaan turvata kaikille nuorille, oppilaitoksille tarvitaan riittävät resurssit tukitoimiin keskeyttämisten estämiseksi. Aikuiset tarvitsevat taloudellisesti tuettua täydennys- ja muuntokoulutusta, osa uudelleen koulutustakin. Koulutusta pitäisi olla myös koti- tai lähipaikkakunnilla. Kaikilta 16-vuotiailta tai perheellisiltä opiskelu kauempana ei onnistu.” (10/HS)

”Aktiivisuus ja hyvinvointi lisääntyvät, kun toimet nojaavat pääasiassa itseohjautuvuuteen. Uudelleen koulutus, opiskelu työttömyyskorvauksen turvin sekä työvoima- ja työpaikkakoulutus parantavat työttömien osaamista yksilön ja yhteiskunnan kannalta mielekkäästi. Rankaisemista ei saa ottaa käyttöön tarjoamatta samalla tarpeisiin vastaavia palveluita.” (13/HS)

”Jos ja kun työttömien aktivointimalli toteutetaan, toivoisin te-toimistojen todella paneutuvan kurssien tasoon ja toteutukseen. Itse kolmen viikon työllistämisen ja uravalmennuskurssin käyneenä voin todeta, että 90 tuntia cv:n ja työhakemuksen teon harjoittelua on liikaa.” (9/HS)

Toinen diskurssissa korostuva keino tukea työttömiä, on työn vastaanottamisen tukeminen. Työttömyysturvajärjestelmää tulisi uudistaa niin, että työttömän olisi aina taloudellisesti kannattavaa ottaa työtä vastaan. Työn vastaanottamista tukisi, jos työtön voisi saada etuuden työttömyyskassalta heti työsuhteen alussa. Lisäksi esitetään, että lyhyiden työkeikkojen vastaanottamisesta pitäisi tehdä työttömälle toimivampaa.

”Aktiivimallissa on paljon arvosteltavaa mutta jotain hyvääkin. Nyt ainakin keskustellaan siitä, miten työllistymistä ja työn vastaanottamista voitaisiin oikeasti helpottaa.

Jälkikäteen toimeenpantava aktiivimallin mukainen rangaistus ei kuitenkaan tue työllistymistä. Työttömyyskassojemme jäseniltä saadun palautteen perusteella työn vastaanottamista olisi tuettava etupainotteisesti työsuhteen alkaessa.

Työn vastaanottaminen aiheuttaa usein lisäkustannuksia, joita työttömällä ei ole varaa maksaa. Etuus, jonka työtön saisi työttömyyskassasta heti työsuhteen alkaessa, tukisi aidosti työn vastaanottamista. Aktiivimalli pitäisi perua heti tai vaihtaa se vain kannustavaan malliin.” (22/HS)

”Toisena epäkohtana on vaikeus ottaa vastaan lyhyitä työkeikkoja. Hallituksella olisi ollut kaikki mahdollisuudet uudistaa järjestelmää niin, että työnteko kannattaa aina.

Työttömällä pitäisi olla mahdollisuus ottaa aina työtä vastaan, ilman murhetta ansionmenetyksestä tai vaikeasta byrokratiaviidakosta ja paperisodasta. ”Sain viikonlopuksi töitä, kävin ne päivät tekemässä, pääsen ehkä uudestaan” – ja That’s it!” (8/HS)

Diskurssin sisältää näkemyksen siitä, että erityisesti vaikeasti työelämään sijoittuville tulisi tarjota monipuolisesti erilaista tukea työllistymiseen. Työttömien työllistymistä voisi tukea esimerkiksi palkkatuella tai niin sanotuilla työttömyystöillä. Keinoksi tukea työttömiä kuvataan myös aktiivimallin ehdot täyttävää palkkatyötä ympäristön siistimiseksi.

”Moni vaikeasti sijoittuvakin pärjäisi työssä, jos sitä voisi tehdä jaksamisensa mukaan. Eikö yrityksiäkin voisi aktivoida yhteiskuntavastuuseen niin, että annettaisiin vaikeasti sijoittuville mahdollisuus lisätä valmiuksiaan räätälöimällä heille sopivia tehtäviä? Jos se ei onnistu, päättäjien tulisi edistää tehokkaammin työllistymistä eikä ainakaan vaikeuttaa työttömien tilannetta entisestään.

Palkkatuki, järjestöjen avustaminen tai lisäresurssit koulutukseen ja riittäviin työvoimapalveluihin toisivat sekä työttömille että yrityksille todellista hyötyä toisin kuin järjetön massiivinen sanktiobyrokratia ja massa-aktiivointi, joka ei huomioi osallistujien erilaisia palvelutarpeita.” (10/HS)

*”Askel työtakuun suuntaan voisi olla Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalve-
lujen kuntayhtymän Siun soten toimintatapa. Tulottomia nuoria palkattiin lyhyi-
siin työsuhteisiin, joista sai palkan. Näin ei synny tarvetta perustoimeentulotu-
keen.” (13/HS)*

*”Olen ihmetellyt, miksi hallitus ei ole jo aikoja sitten tai viimeistään nyt ottanut
lääkkeeksi työttömyyteen vanhaa hyvää keinoa: työttömyystöitä. Niitä kukin kun-
ta voisi järjestää tahollaan ja räätälöidä töitä omiin olosuhteisiinsa sopiviksi.”
(28/HS)*

*”Suomessa on massiivinen roskaongelma. Tienvarret ja vesistöt pursuavat ros-
kia ja metsistä paljastuu laittomia kaatopaikkoja. Jätteet aiheuttavat paitsi es-
teettisen haitan myös vakavan uhan eliöstön hyvinvoinnille. Meillä on myös yli
80 000 työtöntä ihmistä, joiden työttömyysetuutta on leikattu, kun aktiivimallin
ensimmäinen tarkastelujakso huhtikuussa päättyi. Jos näille työttömille, joiden
perusturvaa on nyt heikennetty, tarjottaisiin mahdollisuus työehtosopimusten
mukaiseen ja aktiivimallin ehdot täyttävään palkkatyöhön ympäristön siistimi-
seksi, uskoisin monen heistä tarttuvan toimeen.” (30/HS)*

Diskurssissa korostuu, että aktiivimalli jättää huomioimatta kokonaan työttömän tuen tarpeen. Diskurssissa muodostuu erilaisia näkemyksiä siihen, millaisesta tuesta työttömät hyötyisivät. Koulutuksen, työn vastaanottamisen ja työllistymisen tukemisen merkitys erityisesti painottu-
vat.

5.3 Diskurssi epäkohdista

Kolmas aineistosta muodostamani päädiskurssi on diskurssi epäkohdista. Aktiivimallin en-
simmäinen tarkastelujakso päättyi huhtikuussa 2018, jonka jälkeen ensimmäiset leikkaukset
tehtiin työttömyysturvaan niille työttömille, jotka eivät täyttäneet aktiivimallin aktiivisuuseh-
toja. Huhtikuusta 2018 alkaen aineiston mielipidekirjoituksissa korostuivat kirjoitukset, jotka
toivat esille epäkohtia aktiivimallin käytännön toteutuksessa. Lisäksi mielipidekirjoituksissa
esitettiin aktiivimallin voimaantulon jälkeen alkuvuodesta 2018 lähtien vahvaa kritiikkiä ak-
tiivimallin taustalla olevaa ideologiaa vastaan. Tämä diskurssi epäkohdista jakautuu aladis-
kursseihin ideologiasta ja käytännön toteutuksesta.

5.3.1 Ideologia

Aktiivimallia käsittelevissä mielipidekirjoituksissa painottuu vahva kritiikki aktiivimallin taustalla olevaa ideologiaa vastaan. Tästä kritiikistä aktiivimallin ideologiaa vastaan muodostuu diskurssi, jossa kritisoidaan aktiivimallin taustalla nähtyjä oletuksia työttömistä ja työttömien tarpeesta aktivointiin. Diskurssin mukaan aktiivimallin lähtökohtana on oletus siitä, että työtön ei ole tarpeeksi aktiivinen ilman aktiivisuusvelvoitetta tai sanktion uhkaa.

Anneli Pohjolan (2001, 198) kuvailee, kuinka aktiivisuuden retoriikka perustuu lähtökohtaisesti epäluottamukseen, jossa passiivisuus pitää aktivoinnilla kääntää oikean suuntaiseksi, hyväksyttäväksi toiminnaksi. Työttömän oma vastuu työttömyyden hoitamisessa korostuu aktivoinnissa työttömän oikeuksia ja velvollisuuksia lisäämällä. Pohjola kuvaa, että paradoksaalisesti hyvää tarkoittava aktivointi-käsite sisältää automaattisen ajatuksen työttömien passiivisuudesta ja ehkä myös työhaluttomuudesta. (Mt., 198–200.)

Työttömän stereotyyppisen kuvan voidaan kuitenkin nähdä vahvasti asemoivan työttömyyden paikkaa suomalaisessa keskustelussa työttömyydestä (Taira 2006 84–89). Stereotyypit huonoosaisista usein pelkistävät ihmisryhmiä tai liioittelevat joitain ominaisuuksia. (Törrönen 2005, 17). Teemu Taira (2006, 148) kuvaa, että työttömien aktiivisuuden korostamisen taustalla on pyrkimys etäännyttää stereotyyppisen työttömän diskurssia, jonka mukaan työtön on passiivinen ja laiska. Tairan tutkimat työttömät kuvasivat itseään aktiivisiksi harrastajiksi ja osaamisensa kehittäjiksi, eivätkä passiivisiksi laiskottelijoiksi. Tällainen toiminta voidaan nähdä vastadiskurssina suhteessa negatiivisen ja stereotyyppisen työttömän diskurssiin. (Mt., 148.)

Ideologian diskurssi vastustaa stereotyyppisen passiivisen työttömän kuvaa tuomalla esiin työttömien toimijuutta. Diskurssissa kritisoidaan sitä, että aktiivimallissa työtöntä ei nähdä osallisena ja toimijana. Aktiivimallissa toimijana nähdään työvoimapoliittinen järjestelmä, joka rankaisee ja valvoo työtöntä. Diskurssi korostaa työttömän tarvetta kokea itsensä osalliseksi ja toimijaksi. Työttömällä tulisi olla laajemmin vapauksia toimia työllisyytensä edistämiseksi ulkopuolelta tulevien velvollisuuksien sijaan.

”Uudistukselle oli tarvetta, ehdottomasti. Aktiivimallille on tarvetta, ehdottomasti. Mutta näkemykseni mukaan aktiivimalli sisältää toimijan, jonka kuuluisi olla se työtön. Hänelle pitäisi antaa vapauksia toimia laajemmin oman työllisyytensä edistämiseksi. Sen sijaan toimijana on nyt työvoimapoliittinen järjestelmä, joka valvoo ja rankaisee, jos ei pääse ylhäältä asetettuihin tavoitteisiin.” (8/HS)

”Yhteiskunnan jakautumisessa ei ole kyse vain tulo- ja varallisuuseroista vaan myös siitä, minkälaisina me koemme roolimme ja arvostuksemme yhteiskunnan jäseninä. Miten ihmisten osallisuuden kokemukseen vaikuttaa se, jos joka päivä joutuu lukemaan olevansa yksi niistä ”työttömistä”, joita pitää patistaa ja kiusata, jotta paremmin pärjäävät haluaisivat maksaa veronsa jatkossakin?”
(34/HS)

Diskurissa kritisoidaan aktiivimallin taustalla nähtävää oletusta työttömän tarpeesta aktivointiin. Oletuksessa työttömän tarpeesta aktivointiin voidaan nähdä olevan näkemys siitä, että osa työttömistä on työttömiä vapaaehtoisesti. Matti Kortteinen ja Hannu Tuomikoski (1998, 17–19) kuvaavat, että 1990-luvulla julkisen talouden jouduttua talouskriisiin huolenaiheeksi sosiaalipoliittisessa keskustelussa nousivat työttömyyden sosiaaliset seuraukset pitkällä aikavälillä. Epäiltiin, että jos ihmiset tottuivat elämään ilman palkkatyötä, syntyy todennäköisesti työttömyyden elämäntapana oikeuttavia ja normaalistavia ajattelu- ja käyttäytymistapoja. Tuolloin sosiaalipoliittisia leikkauksia perusteltiin muun muassa viittaamalla sosiaalipoliittikan epäsuotuisiin kannustinvaikutuksiin. Taustalla oli pelko siitä, että työttömät jäävät elämään ylimitoitettun sosiaaliturvan varaan, eivätkä tartu tarjolla oleviin töihin. (Mt., 17–19.)

Ideologian diskurssi vastustaa oletusta siitä, että työttömät tarvitsevat ulkoisen pakotteen olakseen aktiivisia työnhaussa. Aktiivimallin taustalla nähdään olevan ymmärryksen puute työttömän tilanteesta. Diskurssiin sisältyy käsitys siitä, että työttömyyden syy ei ole työttömi- en passiivisuudessa. Kenenkään ei uskota lähtökohtaisesti haluavan olla työtön vapaaehtoisesti. Työttömyyttä kuvataan piinallisena asiana, josta halutaan eroon.

”Aktiivimallin tarkoituksena on ehkäistä syrjäytymistä ja pitää työttömät aktiivisina työnhakijoina. Onko siis niin, että työttömät eivät ilman ulkoista pakotetta ole riittävän aktiivisia työnhaussa?”

Itse olen kokenut pitkäaikaistyöttömyyden hyvin piinallisena. Siksi minun on vaikea kuvitella, että kukaan terve ihminen haluaisi olla työttömän housuissa vapaaehtoisesti. Työttömyyden synnyttämä ahdistus ja tarkoituksettomuus aktiivivat hakemaan töitä tehokkaammin kuin mitkään aktivointimallit. Tätä ei ymmärretä, koska aktivointimalleja valmistelevat viranomaiset ja päättäjät eivät itse ole kokeneet työttömyyttä. Juurisyy ei ole työttömien passiivisuudessa vaan siinä, ettei työpaikkojen tarjonta vastaa kysyntää.” (35/HS)

Diskurssissa kritisoidaan lisäksi aktiivimallin taustalla olevaa oletusta siitä, että työttömät aktivoituvat sanktioilla. Diskurssissa painottuu näkemys siitä, että työllistymistä ei edistetä työttömyysturvan leikkaamisella. Työvoimapolitiikassa myönteisillä toimilla nähdään olevan enemmän työllistymistä lisääviä vaikutuksia kuin rankaisevilla keinoilla.

”Aktiivimallin taustalla on ajatus siitä, että työtön on työtön, koska hän ei ole tehnyt riittävästi töitä työllistymisensä eteen. Aktiivimallilla ongelma korjataan asettamalla pakote entistä tiukemmaksi.

On vaikea ymmärtää, miten kenenkään työllisyyttä edistetään asetelmalla, jossa tulojen vähentymisen pelko määrittelee toteutettavia työllistymistoimenpiteitä.”
(8/HS)

”Sanktiot lisäävät jonkin verran työllistymistä ja lyhentävät työttömyyttä, mutta ne lisäävät myös siirtymistä työvoiman ulkopuolelle ja voivat kasvattaa työkyvyttömyyden riskiä. Aktiivisuus on työvoimapolitiikassa tärkeä tavoite, mutta myönteiset toimet ovat pitkällä aikavälillä rankaisevia keinoja tehokkaampia.”
(13/HS)

”Aktiivimalli on turhana lakkautettava. Hallituksen tulee työttömien rankaisemisen sijaan keskittää tarmonsä työpaikkojen luomiseen sekä poistaa työnteon esteitä eikä luoda niitä lisää.” (38/HS)

”Sillä, että työttömät velvoitetaan toimeliaisuuteen joko keppiä tai porkkanaa käyttäen, on yhtä pitkä historia kuin sosiaaliturvalla. Tämä perinteinen ajattelu-tapa on kuitenkin ongelmallinen, kun keskinäisriippuvuus kasvaa ja työvoimasta on maailmanlaajuisesti huomattavaa ylitarjontaa.” (39/HS)

Samoin aktiivimallin vaikutuksia käsittelevään raporttiin haastatellut TE-toimiston työntekijät pitivät positiivisuuteen ja palkitsevuuteen pohjautuvaa kannustamista merkittävämpänä kuin aktiivimallin negatiivisuuteen ja rankaisevaan kannustamiseen pohjautuvaa kannustamista. TE-toimiston työntekijät kokivat myönteisten toimien johtavan parempaan ja kestävämpään ratkaisuun työttömän aktivoitumisen ja työnsaannin kannalta. Aktiivimallin leikkuri nähtiin pelkoa aiheuttavana uhkana ja pakkona, joka ei synnytä oikeanlaista motivaatiota ja sitoutumista, vaan johtaa pikemmin työttömän ”hätäratkaisuihin” ja näennäisaktivoitumiseen. Pahimmassa tapauksessa aktiivimallin sanktioiden uhan nähtiin johtavan tavoitteen vastakkaiseen tulokseen eli luovuttamiseen ja passivoitumiseen. (Kyyrä ym. 2019b, 74.)

Diskurssi sisältää huolen aktiivimallin sanktioiden negatiivisia vaikutuksia. Sanktioiden nähdään vähentävän työttömien luottamusta yhteiskuntaa. Aktiivimallin sanktioit voivat lisätä ihmisten välisiä ennakkoluuloja, epäluottamusta ja saada yhteiskuntaryhmät eriytymään toisistaan entisestään. Kun sosiaaliturvaa monimutkaistetaan uusilla velvoitteilla, palvelee se heikommin niitä, joita varten hyvinvointivaltio on rakennettu.

”Työttömyys on koulutus- ja toimialakohtaista, eivätkä kaikki työttömät saa lyhytaikaisia töitä. Sääntelyn henki ja sanktioilla uhkaaminen muuttuu myös ihmisten väliseksi ennakkoluuloiksi ja epäluottamukseksi. Pahimmillaan yhteiskuntaryhmät eriytyvät entisestään, mikä pitkän ajan kuluessa uhkaa yhteiskunnan eheyttä. (...)

Sääntelyn lisääntyminen ja rankaisemisen uhka voivat vähentää itseohjautuvuutta ja osallisuutta sekä heikentää luottamusta viranomaisiin ja muihin ihmisiin. (...)

1900-luvun puolivälistä alkaen pohjoismaista hyvinvointivaltiota rakennettiin toisin: kannattelemaan inhimillisyyttä, lisäämään mahdollisuuksia ja luomaan uskoa tulevaan. Näistä periaatteista ei ole syytä luopua. Sosiaalisesti kestävä aktiivinen työvoimapolitiikka vahvistaa kaikkien työikäisten osallisuutta ja vapautta sekä noudattaa perustuslakia. Työ voi olla jälleen enemmän oikeus kuin velvollisuus.” (13/HS)

”Kun sosiaaliturvaa monimutkaistetaan yhä uusilla velvoitteilla, lopputuloksena on tilanne, jossa hyvinvointivaltio palvelee heikoimmin niitä, joita varten se on rakennettu.

Hyvinvointivaltion keskeisenä tunnuksena on pidetty luottamusta. Monet keskiluokkaiset vaikuttavat kuitenkin ajattelevan, että pienituloisten kohdalla kontrolli on parempi.” (34/HS)

Lisäksi diskurssissa korostuu kritiikki oletukseen siitä, että syy työttömyyteen on työttömässä itsessään. Aktiivimallia kuvataan ”digitaalisenä vaivaisentalona”, jossa avun tarpeessa olevat jätetään vastuuseen omasta tilanteestaan. Aktiivimallin nähdään perustuvan amerikkalaiselle mallille, jossa työttömien nähdään hyödyntävän yhteiskunnan palveluja antamatta mitään takaisin. Lisäksi aktiivimallin taustalla nähdään olevan ajatus siitä, että työtöntä syytetään ja rangaistaan epäonnistumisesta.

”Suomeenkin rakennetaan kiivaasti digitaalisia vaivaistentaloja. Työttömien aktiivimalli, sosiaali- ja terveydenhuollon pisteytysjärjestelmä ja Kelan jatkuvat ongelmat toimeentulotuen jakamisessa ovat suomalaisia versioita moderneista vaivaistentaloista. Tällainen yhteiskuntapolitiikka näkee amerikkalaisen mallin mukaisesti avun tarpeessa olevat yhteiskunnan loisina, joista koitua rasite tulee supistaa minimiin.” (31/HS)

”Hyvät kehät eivät ole viime aikoina olleet esillä Suomessa politiikassa, ideaa ovat pitäneet elossa lähinnä yritysten johtamisopit. Seuraavista vuosista onkin tulossa testikausi sille teorialle, toimivatko hyvät kehät myös työllistämässä. Ehkä työttömät ovat samanlaisia ihmisiä kuin kaikki muutkin: myönteinen sparraus ja empatia saattavat toimia paremmin kuin epäonnistumisista syyttäminen ja rangaistusten pelko.” (40/HS)

Diskurssissa korostuu näkemys siitä, että aktiivimalli perustuu virheellisiin oletuksiin työttömien tilanteesta ja aktiivisuusvelvoitteen vaikutuksista. Diskurssissa esitetään, että aktiivimallissa työtöntä ei nähdä osallisena ja toimijana. Diskurssi ottaa vahvasti kantaa siihen, että aktiivimalli perustuu virheelliseen käsitykseen siitä, mikä on syynä työttömyyteen. Työttömän osallisuuden ja toimijuuden merkitystä sekä myönteisten työvoimapolitiittisten toimien vaikutavuutta korostetaan.

5.3.2 Käytännön toteutus

Aktiivimallin ensimmäinen tarkastelujakso päättyi maaliskuussa 2018. Huhtikuussa 2018 aktiivimallin ensimmäisten työttömyysturvan leikkausten jälkeen mielipidekirjoituksissa painotui keskustelu, jossa tuodaan esille kokemuksia siitä, kuinka aktiivimalli ei ole käytännössä toiminut. Näistä aktiivimallin toteutuksen epäonnistumisista muodostuu diskurssi, joka kritisoi aktiivimallin käytännön toteutusta.

Diskurssi sisältää näkemyksen siitä, että aktiivimallissa oli sen voimaantullessa erilaisia epämääräisyyksiä. Aktiivimallin tultua voimaan kenelläkään ei ollut vielä tarkkaa tietoa aktiivimallin käytännöistä. Epämääräisyydet aktiivimallissa aiheuttivat sen, että osa työttömistä jäättyi kokonaan työttömyysetuuden ulkopuolelle tai alistui työttömyysetuuden leikkaukseen saamatta tarvittavaa ohjausta ja neuvontaa.

”Otin yhteyttä kassaani kysyen, miten osakeyhtiön tulot tulee raportoida maksajalle. Kukaan ei tuossa vaiheessa tiennyt käytännöistä juurikaan, olihan laki tullut voimaan vasta vuoden alusta. Ylemmältä taholta sain tiedon, että osakeyhtiössä ainoastaan henkilökohtainen palkkani ja siihen rinnastettavat etuudet otetaan huomioon sovitellussa päivärahasani. Kun hain ensimmäistä tukikuukauttani yrittäjänä, minulle yllättäen kerrottiin, että minun on toimitettava yrityksen tulot ja menot kuukausittain maksajalle. Jokainen viivan alle jäävä euro vähentää tukeani – riippumatta siitä, että esimerkiksi arvonlisävero tapauksessani määräytyy maksettavaksi neljännesvuosittain ja että kausiluontoisen yritystoimintamme takia joudumme keräämään syksyn liiketilavuokramme jo keväällä.”
(23/HS)

”Kokeilun aikana kymmenettuhannet soittelivat viranomaisille hakien turhaan apua ja neuvoja. Tuloksena on käsittämätön tilanne. Ahdistuneet ihmiset pyristelivät. Moni jättäytyi kokonaan työttömyysetuuden ulkopuolelle tai vain alistui tulevaan työttömyysetuuden leikkaukseen, koska muuta ei voinut. Hallitus ei tätä uskonut.” (25/HS)

Käytännön toteutuksen diskurssissa painottuu näkemys siitä, että aktiivimalli ei toimi kaikkien työttömien tilanteeseen. Aktiivimallin ei nähdä soveltuvan iäkkäille työttömille, kausi- tai sesonkityöntekijöille tai pätkätyöläisille. Lähellä eläkeikää olevilla työttömillä nähdään olevan haasteellista löytää aktiivimallin ehdot täyttävää työtä tai heidän tilanteeseensa sopia työllistymiskursseja. Lisäksi aktiivimallin tarkastelujakson pituus ei sovellu kausi- tai sesonkityötä tekeville. Ongelmalliseksi nähdään myös se, että provisiopalkkaista työtä ei lasketa aktiivisuudeksi aktiivimallissa.

”Aktiivimallin hurskas tavoite on työ- ja kurssivelvoitteella saada työttömät kohtaamaan työnantajia tai löytämään uusia työmahdollisuuksia koulutuksen kautta. On kuitenkin tekopyhää kuvitella, että lähellä eläkeikää olevat työttömät enää motivoituisivat uuden ammatin opiskelemisesta tai että he tarvitsisivat työelämää ”opettamista” – etenkin, jos he ovat pitkän uran tehneitä konkareita, joille taidoista ja kokemuksesta huolimatta on lähes mahdotonta ikänsä vuoksi löytää töitä.

Yli 60-vuotiaat eivät myöskään aktivoitu (motivoidu) 18 tunnin työkeikoilla. Keikkoja on yleensä harvoin tarjolla niiltä aloilta, joissa oma ammattitaito on

hankittu, eikä uutta ammattia ole lyhyeksi jäävän uuden uran takia järkevää enää opiskella. Olen myös ymmärtänyt, etteivät työnantajatkaan ole järin innostuneita meistä 18 tunnin keikkojen jahtaajista. Niilläkin rajallisilla markkinoilla nuoremmilla lienee taas kerran paremmat mahdollisuudet – se on aivan oikein jäljellä oleva työura ja mahdollinen hyöty huomioon ottaen.” (24/HS)

”Aktiivimalli rankaisee sesonki- ja kausityöläisiä työn luonteen vuoksi. Kausityötä tehdään paljon kuljetus-, rakennus-, maanviljelys-, viher-, matkailu- ja ravintola-aloilla. Se on siis paljon muutakin kuin opiskelijoiden ja koululaisten tekemät lyhyet kesä- tai muut sesonkityöt. (...)

Miten voi olla mahdollista, että minun puutarhurina tekemäni noin 960 tuntia työtä vuodessa eivät ole yhtä arvokkaita työtunteja? Jos aktiivimallin tarkastelujakso olisi pidempi, vähintään kuusi kuukautta, se huomioisi tasa-arvoisemmin myös sesonki- ja kausityöläisiä.” (27/HS)

”Aktiivimalli ei sovi pätkätyöläiselle – Provisiopalkkaista työtä ei aina lasketa aktiivisuudeksi.” (38/HS)

Diskurssi ilmentää käytännön hankaluuksista täyttää aktiivimallin aktiivisuusehto. Diskurssissa pidetään epäoikeudenmukaisena sitä, että työttömän työttömyysturvaa leikataan, vaikka työtön olisi aktiivinen työllistymisensä eteen. Diskurssiin sisältyy kokemus siitä, että työttömän työttömyysturvaa leikattiin TE-toimiston käsittelyajan vuoksi, vaikka työtön oli löytänyt työkokeilupaikan aktiivimallin tarkastelujakson aikana.

”Olen työtön työnhakija. Vuoden alussa voimaan tulleen aktiivimallilain ensimmäinen kolmen kuukauden tarkastelujakso päättyi maaliskuun lopussa. Niukasti ennen tämän jakson päättymistä löysin työkokeilupaikan, motiivina säilyttää tuntuma työelämään. Käytännön syyt, kuten te-toimiston kahden viikon käsittelyaika, estivät työkokeilun pika-aloituksen ennen maaliskuun loppua. Työkokeilun saa aloittaa vain te-toimiston luvalla. (...)

Miten ihmeessä tuen pysyminen leikkaantuneena aktiivitoimessa kuten työkokeilussa olemisesta huolimatta voi motivoida ketään? Minua se lähinnä suututtaa.” (29/HS)

Diskurssi sisältää huolen siitä, että työttömyysturvan uudistamisen vaikutuksia aikuissosiaalityöhön ei otettu etukäteen huomioon. Aikuissosiaalityön tarpeen nähdään lisääntyvän aktiivimallin vaikutuksesta. Diskurssin mukaan aktiivimallissa ei otettu huomioon niitä työttömiä, joilla on erittäin haastava tilanne työllistyä. Aktiivimalli ei toimi työttömille, joilla on työttömyyden lisäksi elämässään myös muita haasteita, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä vajaakuntoisuutta.

”Työttömyysturvan aktiivimalli johtanee aikuissosiaalityön tarpeen kasvuun, sillä työllisyyspalveluissa ja työttömyysturvan varassa on kohtalainen määrä ihmisiä, joilla ei juuri ole mahdollisuuksia työllistyä. Aktiivisuuden pakko tuo aiempaa selvemmin esiin sen, että näillä ihmisillä on työttömyyden lisäksi elämässään myös muita haasteita, kuten mielenterveys- ja päihde-ongelmia sekä vajaakuntoisuutta.” (26/HS)

Lisäksi diskurssi sisältää huolen mediassa esillä olleesta ”aktiivimalli kakkosesta”. Helsingin Sanomat uutisoi kesäkuussa 2018, että kiistelty ”aktiivimalli kakkonen” olisi toteutumassa. Artikkelin mukaan hallituksen suunnitelmassa oli malli, jossa työttömät veloitettaisiin hakemaan neljää työpaikkaa kuukaudessa ja raportoida hakemistaan työpaikoista verkkopalvelussa. (Helsingin Sanomat 14.6.2018.)

”Aktiivimalli kakkosta” pidetään yhtä ongelmallisena kuin voimassa olevaa aktiivimallia. ”Aktiivimalli kakkonen” nähdään hallituksen keinona rangaista työttömiä lisää. ”Aktiivimalli kakkosen” pelätään vain lisäävän työttömyysturvan monimutkaisuutta. Uudistus lisäisi vain työttömän vastuuta ilman että työtön saa tarvittavaa tukea.

”Aivan yhtä ongelmallinen on aktiivimalli kakkonen. Työttömän pitäisi hakea neljää työpaikkaa kuukaudessa, mutta työtön ei voi jäädä valheesta kiinni, koska yksityisten ihmisten ja yritysten kirjesalaisuus on suojattu laissa eikä viranomaisen voi vaatia työhakemuksia nähdäkseen – viranomaiselta puuttuu toimivalta. Siksi tämäkin malli on vain huitaisu tyhjään, sillä nöyryyttävyydellään se houkuttelee satuilemaan työhakemuksia ja näin lisää yleisen epärehellisyyden määrää.” (32/HS)

”Hallituksen piiskalla työttömiä kohtaan ei ole rajaa. Tuoreiden tietojen mukaan hallitus aikoo laajasta vastustuksesta huolimatta silttenkin toteuttaa aktii-

vimalli kakkosen ja velvoittaa työttömät hakemaan rangaistuksen uhalla vähintään neljää työpaikkaa kuukaudessa.” (33/HS)

”Aktiivimallit muodostavat monimutkaisen kokonaisuuden, jossa työttömän on vaikea ymmärtää, mitä pitää tehdä tai mitä ei saa tehdä säilyttääkseen täyden työttömyysturvan. Ainoa varma asia on, että jo voimassa oleva aktiivimalli ykköksen leikkaa työttömyysturvaa 4,65 prosentilla, jos työtä tai yritystuloa ei löydy tai työtön ei ole osallistunut hyväksytyyn työllistymistä edistävään palveluun 65 päivän tarkastelujaksolla.” (36/HS)

”Mutta jos työttömyysturvan säilyttämisen ehdoksi asetetaan velvoite hakea tiettyä määrää työpaikkoja – samalla kun ainoa selvä palvelu on työnhakutavoitteen sisältämä sähköinen työnhakusuunnitelma – eivät työttömän saamat palvelut ja velvollisuudet ole oikeassa tasapainossa.” (36/HS)

”Tulevassa aktiivimallissa työttömän pitäisi lähettää neljä työhakemusta kuukaudessa. Jos tälläkään hetkellä yrityksillä ei ole resursseja vastata hakijoiden työhakemuksiin, sähköposteihin ja soittoihin, miten niillä olisi siihen aikaa hakemusmäärän kasvaessa?

Työhaussa on mukana aina kaksi osapuolta: työnhakija ja työnantaja. Työllisyyteen liittyvät ongelmat eivät ratkea sillä että kaikki vastuu sysätään pelkätään toisen osapuolen harteille.” (37/HS)

Diskurssi ilmentää erilaisia käytännön epäkohtia aktiivimallin toteuttamisessa. Työttömät eivät saaneet aktiivimallin tultua voimaan tarvittavaa neuvontaa ja ohjausta. Aktiivimallin ei nähdä soveltuvan kaikille työttömille, kuten lähellä eläkeikää oleville työttömille tai kausi- tai sesonkityötä tekeville. Lisäksi aktiivimalli on erityisen haasteellinen niille työttömille, joilla on elämässään myös muita haasteita, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä vajaakuntoisuutta. Diskurssi sisältää myös huolen mediassa esillä olleen ”aktiivimalli kakkosen” toimimattomuudesta.

6 YHTEENVETO

6.1 Ajallista muutosta kuvaavat diskurssit

Tämän tutkimuksen tarkoitus on ollut tarkastella, millaista ajallista muutosta mielipidekirjoitusten diskursseissa työttömyysturvan aktiivimallista on havaittavissa Muodostin mielipidekirjoituksista yhteensä kolme ajallista muutosta kuvaavaa päädiskurssia työttömyysturvan aktiivimallista: diskurssi kaltoinkohtelusta, diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista ja diskurssi epäkohdista. Lisäksi nämä kolme päädiskurssia jakautuvat kaikki kahteen aladiskurssiin eli yhteensä kuuteen aladiskurssiin aktiivimallista (ks. luku 5). Tässä luvussa vedän yhteen mielipidekirjoituksissa muodostuneita diskursseja työttömyysturvan aktiivimallista ja diskurssien ajallista muutosta. Diskurssien ajallinen muutos tuo esille sen, millaiset diskurssit ovat olleet vallalla aktiivimallin toteuttamisen eri ajankohtina.

Foucault'n tiedon arkeologian mukaan (Foucault 2005) olen analyysissä kiinnittänyt huomiota erityisesti kolmeen tekijään. Mielipidekirjoituksia analysoidessa tarkastelin niiden esiinnousupintoja, joilla tietyt elementit nousevat diskurssin objekteiksi. Esiinnousupinnaksi tulkitseen mielipidekirjoitukset diskurssin paikkana sekä mielipidekirjoituksen julkaisuajankohdan. Kiinnitin huomiota erityisesti siihen, millaista aikakautta kyseiset diskurssit ilmentävät. Toiseksi tarkastelin diskurssien rajaavia auktoriteetteja eli kirjoittajien toimijatahoja. Tulkitseen, että kirjoittajan toimijatahon institutionaalinen paikka ja hänen roolinsa suhteessa aktiivimalliin ovat merkittäviä. Kolmanneksi kiinnitin huomiota jäsentelyrastereihin, joita ovat erilaiset käsitejärjestelmät. Tulkitseen jäsenyrastereiksi diskurssin muodostamat lausumat, joista diskursiivinen muodostelma ja diskurssin sisältö muodostuu. (Vrt. Antikainen 2007, 47; Kusch 1993, 62–64.) Olen tiivistänyt alla olevaan taulukkoon 2 tutkimuksen päätulokset edellä kuvattujen kolmen tekijän mukaan.

Taulukko 2 Tutkimuksen päätulokset tiivistettynä

Päädiskurssi	Aladiskurssi	Julkaisuajankohdat	Kirjoittajien toimijatahot	Diskurssin sisältö
Diskurssi kaltoinkohtelusta	Nöyryyttäminen	Joulukuussa 2017: 3 kirjoitusta	Työttömät: 2, poliitikot: 1	Vie itsetunnon, saa tuntemaan vähempiarvoiseksi, lisää häpentunnetta ja ahdistusta, haitallinen erityisesti mielenterveysongelmista kärsiville
	Epäoikeudenmukaisuus	Joulukuussa 2017: 3 kirjoitusta	Työttömät: 2, kansalaiset: 1	Toimeentulosta leikkaaminen, ei lisää työllistymismahdollisuuksia, mahdollisuudet aktiivisuuden osoittamiseen rajatut
Diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista	Yksilöllisyys	Tammikuussa 2018: 4 kirjoitusta	Työttömät: 2, sosiaalityöntekijät: 1, työntekijät: 1	Palvelutarpeen kartoittaminen ja työllistymissuunnitelman tekeminen yksilöllisesti työntekijän kanssa, lisää resursseja työvoimapaalveluihin, osatyökykyisten tukeminen
	Tukeminen	Tammi-helmikuussa 2018: 7 kirjoitusta, huhtikuussa 2018: 1 kirjoitus, heinäkuussa: 2018 1 kirjoitus	Kansalaiset: 4, johtavassa asemassa toimivat: 4, tutkijat: 2, sosiaalityöntekijät: 1, työntekijät: 1	Koulutuksen, työn vastaanottamisen ja työllistymisen tukeminen
Diskurssi epäkohdista	Ideologia	Tammi-helmikuussa 2018: 7 kirjoitusta, huhti-kesäkuussa 2018: 7 kirjoitusta, joulukuussa 2018: 1 kirjoitus, kesä-heinäkuussa 2019: 2 kirjoitusta	Tutkijat: 6, toimittajat: 3, johtavassa asemassa toimivat: 3, työttömät: 3, poliitikot: 3, työntekijät: 1, sosiaalityöntekijät: 1	Työtöntä ei nähdä toimijana ja osallisena, oletus työttömän tarpeesta aktivointiin ja aktivoitumisesta sanktioilla, työttömyydestä syytetään työtöntä
	Käytännön toteutus	Helmikuussa 2018: 1 kirjoitus, huhtikuussa 2018: 5 kirjoitusta, touko-heinäkuussa 2018: 6 kirjoitusta, joulukuussa 2019: 1 kirjoitus	Työttömät: 5, työntekijät: 3, tutkijat: 2, sosiaalityöntekijät: 1, johtavassa asemassa toimivat: 1, poliitikot: 1	Ei ollut saatavilla tarvittavaa neuvontaa ja ohjausta, ei sovellu kaikille työttömille, aikuissosiaalityötä ei huomioitu, "aktiivimalli kakkosen" kritisointi

Aktiivimallia käsittelevien mielipidekirjoitusten julkaisu Helsingin Sanomissa jakautuu vuosien 2017 ja 2019 välillä yhteensä viiteen ajankohtaan. Näiden ajankohtien väliin mahtuu useampien kuukausien taukoja, jolloin aiheesta ei julkaistu yhtään mielipidekirjoitusta. Olen listannut aineiston mielipidekirjoituksista muodostuneet viisi julkaisuajankohtaa liitteeseen 2.

Kaikkien aineistossa käytettyjen mielipidekirjoitusten tarkat julkaisupäivämäärät löytyvät liitteestä 1. Diskurssien ajallinen kerroksellisuus muodostuu näiden viiden julkaisuajankohdan kautta.

Ennen aktiivimallin voimaantuloa 1.1.2018 Helsingin Sanomissa julkaistiin kuusi aktiivimallia käsittelevää mielipidekirjoitusta joulukuussa 2017. Näistä ennen aktiivimallin voimaantuloa julkaistuja kirjoituksista muodostuu diskurssi kaltoinkohtelusta. Tässä diskurssissa on määrällisesti vähiten mielipidekirjoituksia. Diskurssi on kuitenkin merkityksellinen, sillä se ilmentää sitä, miten aktiivimallista keskusteltiin ennen sen voimaantuloa. Diskurssissa painottuvat kokemukset ja näkemykset siitä, miten aktiivimalli työttömän oletettavasti saa tuntemaan. Diskurssi ennen aktiivimallin voimaantuloa kaltoinkohtelusta jakautuu kahteen aladiskurssiin nöyryyttämisestä ja epäoikeudenmukaisuudesta.

Toinen diskurssi toimivimmasta ratkaisumalleista painottuu alkuvuoteen 2018, jolloin aktiivimalli otettiin käyttöön. Tässä aktiivimallin alkuvaiheeseen painottuvassa diskurssissa kuvataan sitä, miten muuten kuin aktiivimallilla voisi tuoda ratkaisuja työttömyyteen. Diskurssi jakautuu aladiskursseihin yksilöllisyydestä ja tukemisesta. Aladiskurssissa yksilöllisyydestä ajoittuu kokonaan tammikuuhun 2018. Tukemisen aladiskurssi painottuu tammi- ja helmikuuhun 2018.

Kolmas diskurssi epäkohdista painottuu huhtikuun 2018 jälkeen julkaistuihin mielipidekirjoituksiin. Aktiivimallin ensimmäinen tarkastelujakso päättyi maaliskuussa 2018, jonka jälkeen useat kirjoittajat toivat esille epäkohtia aktiivimallin toteuttamisessa. Diskurssi jakautuu aladiskursseihin ideologiasta ja käytännön toteutuksesta. Aladiskurssi käytännön toteutuksesta painottuu huhtikuun ja heinäkuun 2018 välille, jolloin ensimmäiset aktiivimallin mukaiset leikkaukset työttömien toimeentuloon toteutettiin. Toinen aladiskurssi ideologiasta painottuu samoin aktiivimallin ensimmäisen tarkastelujakson jälkeiseen aikaan huhtikuusta 2018 eteenpäin. Diskurssi ideologiasta alkoi kuitenkin jo heti aktiivimallin voimaantultua tammikuussa 2018 ja jatkui heinäkuuhun 2019 saakka.

Ennen aktiivimallin voimaantuloa diskursseissa painottuvat kokemukset ja näkemykset siitä, mitä aktiivimalli saa työttömän oletettavasti tuntemaan. Alkuvuodesta 2018 diskursseissa keskityttiin kuvaamaan aktiivimallia parempia keinoja tukea työttömiä. Kun aktiivimalli oli ollut voimassa muutaman kuukauden huhtikuussa 2018, korostuivat diskursseissa kokemukset

siitä, miten aktiivimalli ei ole toimi. Seuraavassa alaluvussa kuvaan tarkemmin diskurssien välisiä valtasuhteita.

6.2 Diskurssien väliset valtasuhteet

Tulkitsen, että diskurssien ajallista muutosta tuo esiin diskurssiin osallistuneiden kirjoittajien toimijataho (ks. taulukko 1 sivulla 19 ja taulukko 2 sivulla 44). Tarkastelen diskurssiin osallistuvien kirjoittajien toimijatahoa diskurssia rajaavina auktoriteetteina. Kirjoittajan toimijatahon institutionaalinen paikka ja hänen roolinsa suhteessa aktiivimalliin ovat merkittäviä. (Foucault 2005; Kusch 1993, 62–64). Foucault'n mukaan (2005, 63–71) mukaan lausumat, jotka muodostavat diskurssin, ovat aina suhteessa instituutioihin ja siihen, missä asemassa yksilö on voidakseen olla lausuman subjekti. Kirjoittajan on siis täytettävä tietyt reunaehdot voidakseen olla lausuman ”tekijä”. (Foucault 2005; Kusch 1993, 60–61.)

Diskursseissa korostuu se, kuinka työttömät kirjoittajat osallistuvat eri tavalla keskusteluun aktiivimallista kuin muusta toimijatahosta käsin kirjoittavat. Työttömien mielipidekirjoituksissa aktiivimallista painottuvat työttömien omakohtaiset kokemukset. Diskurssit kokemuksista siitä, kuinka aktiivimallin koetaan nöyryyttävän työttömiä ja kohtelevan työttömiä epäoikeudenmukaisesti, ovat syntyneet pääosin työttömien kirjoittajien toimesta. Lisäksi työttömät tuovat kirjoituksissaan esiin kokemuksiaan siitä, kuinka aktiivimalli ei ole käytännössä toiminut heidän kohdallaan sekä kuinka he kokevat aktiivimallin taustalla olevan ideologian epäoikeudenmukaiseksi.

Diskursiiviset käytännöt kuvastavat sosiaalisesti vakiintuneita tapoja tuottaa lausumia, jotka siis ohjaavat meitä puhumaan tietyllä tavalla (Alhanen 2007, 57–60.) On myös kiinnostavaa, että yhtään työttömäksi itseään kuvaavaa kirjoittajaa ei osallistu diskurssiin työttömien tukemisesta, jossa esitetään aktiivimallia toimivampia keinoja tukea työttömiä. Diskurssissa työttömien tukemisesta painottuvat johtavassa asemassa toimivien kirjoitukset sekä sellaisten kirjoittajien kirjoitukset, jotka kirjoittavat omalla nimellään avaamatta tarkemmin taustaansa. Aktiivimalli käsittelevien mielipidekirjoitusten muotoutumista voidaan nähdä ohjanneen diskursiiviset käytännöt.

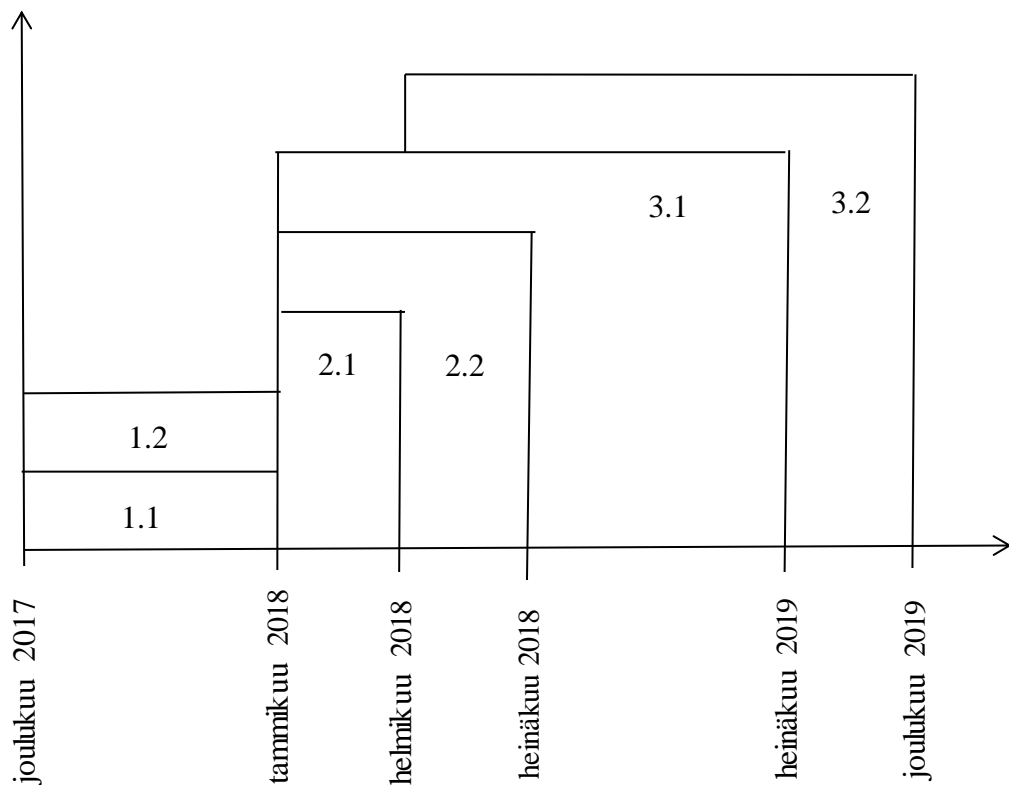
Diskurssit työttömyysturvan aktiivimallista kuvaavat hyvin sitä, miten tieto erilaista niille, jotka ovat valta-asemassa kuin niille, jotka ovat alisteisemmassa asemassa (Antikainen 2007,

45). Diskurssien rajaavien auktoriteettien kautta tulee näkyväksi se, miten työttömien kirjoitukset aktiivimallista eroavat muiden kirjoittajien kirjoituksista. Työttömät eivät tuo kirjoituksiinsa esille niinkään parempia ratkaisumalleja työttömyyteen, vaan kirjoitukset painottuvat aktiivimallin epäkohtien kokemuksiin. Työttömien voidaan nähdä olevan alisteisessa asemassa aktiivimallia koskevassa keskustelussa, sillä aktiivimallin toimenpiteet tulevat heille ulkopuolelta ja koskevat heidän toimeentuloaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

7.1 Diskurssien ajallinen kerroksellisuus

Tutkimustulokset aktiivimallin diskurssien ajallisesta kerroksellisuudesta olen tiivistänyt alla olevaan kuvioon. Olen kuvannut kuviossa, milloin diskurssit ovat alkaneet ja loppuneet. Olen nimennyt diskurssit kuvioon numeroin diskurssien ajankohtien mukaan. Ensimmäinen diskurssi kaltoinkohtelusta jakautuu kahteen aladiskurssiin nöyryyttämisestä (1.1) ja epäoikeudenmukaisuudesta (1.2). Toinen diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista jakautuu aladiskursseihin yksilöllisyydestä (2.1) ja tukemisesta (2.2). Lisäksi kolmas diskurssi epäkohdista jakautuu aladiskursseihin ideologiasta (3.1) ja käytännön toteutuksesta (3.2).

Kuvio 1 Aktiivimallin diskurssien ajallinen kerroksellisuus

Päättyneeni mukaan aktiivimallin diskurssit tuovat esille sen, että tietyinä ajankohtana ei ole mahdollista puhua miten tahansa (Foucault 2005, 63). Ennen aktiivimallin voimaantumista muodostuneessa diskurssissa painottuivat työttömien omakohtaiset näkemykset ja kokemukset siitä, miten tuleva aktiivimalli saa heidät ja muut työttömät tuntemaan. Seuraava diskurssi toimivimmista ratkaisumalleista ajoittui tammikuun ja heinäkuun 2018 väliseen aikaan, jolloin aktiivimalli oli ollut voimassa vasta muutaman kuukauden. Diskurssi pyrki tuomaan esille konkreettisia keinoja siihen, millä muulla tavoin kuin aktiivimallilla työttömiä voitaisiin toimivammin tukea. Kolmas diskurssi epäkohdista puolestaan ajoittuu ajallisesti pisimpään ajanjaksoon tammikuusta 2018 aina joulukuuhun 2019 eli aktiivimallin koko voimassaolon ajalle.

On kiinnostavaa, miten aktiivimallin diskurssit muodostuvat ikään kuin kerroksina toistensa päälle. Lukuun ottamatta ensimmäistä diskurssia kaltoinkohtelusta, diskurssit ovat osittain samanaikaisia. Vaikka diskurssi kaltoinkohtelusta muodostui kokonaan ennen aktiivimallin voimaantumista, se on merkittävä myös sitä seuraaville diskursseille toimivimmista ratkaisumalleista ja epäkohdista. Tulkintani mukaan diskurssit toimivimmista ratkaisumalleista ja epäkohdista käyvät vuoropuhelua keskenään ja ikään kuin oikeuttavat toisiaan. Diskurssit rakentavat kantaa siihen, miksi aktiivimalli pitäisi purkaa. Seuraavassa alaluvussa pohdin tarkemmin sitä, miten tutkimuksen tulokset aktiivimallin diskurssien ajallisesta kerroksellisuudesta heijastavat laajemmin suhtautumista työttömyyteen yhteiskunnallisena ongelmana.

7.2 Aktiivimallin diskurssit työttömyyteen suhtautumisen heijastajana

”Mitä tämä kertoo Suomesta vuonna 2018? Sen, ettei päättäjillä ole edes halua tukea työttömiä. Heillä ei ole käsitystä työllistymisen monimutkaisista syy-seuraussuhteista. Heillä ei ole halua eikä kykyä kuulla työttömien osaamista ja asiantuntijuutta.” (25/HS)

”Siihen, mikä suunta valitaan, vaikuttavat poliittiset arvot ja yhteiskunnalliset valtasuhteet.” (39/HS)

Yllä olevissa lausumissa tiivistyy tutkielmani lähtökohta siitä, että diskurssit työttömyysturvian uudistamisesta aktiivimallilla on tarpeen liittää laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun työttömyydestä. Tässä alaluvussa pohdin tutkimukseni tuloksia kuvaamalla, miten tutki-

mustulokset aktiivimallin diskurssien ajallisesta kerroksellisuudesta heijastavat laajemmin työttömyyteen suhtautumista yhteiskunnallisena ongelmana sekä yhteiskunnallista keskustelua arvoista ja oikeudenmukaisuudesta.

Tulkintani mukaan diskurssit työttömyysturvan aktiivimallista vahvistivat näkemystä siitä, että politiikka yhteiskunnan perustana tulisi nähdä laajemmin kuin pelkästään uusina lakeina tai hallituksen ja eduskunnan päätöksinä (vrt. Kokkonen 2019, 60). Aktiivimallin kaltaiset poliittiset toimet perustuvat käsityksiimme arvoista, oikeudenmukaisuudesta ja hyvästä elämästä. Pohjimmiltaan politiikassa on kyse siitä, miten suhtaudumme tasa- ja eriarvoisuuteen yhteiskunnassa sekä miten jaamme valtaa yhteiskunnassa ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia liitämme kansalaisuuteen. Lisäksi erityisesti sosiaalityön näkökulmasta politiikka liittyy vahvasti siihen, miten ammattikunnalle erityinen vastuu huono-osaisista kansalaisista toteutuu työssä sekä yhteiskunnan palveluiden ja etuuksien järjestelmässä. (Mt., 60.)

Ennen aktiivimallin voimaantuloa muodostunut diskurssi kaltoinkohtelusta ottaa vahvasti kantaa aktiivimallin yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Diskurssissa aktiivimalliuudistus nähdään laajemmin kuin uutena lakina. Työttömyysturvan uudistaminen aktiivimallilla heijastaa diskurssin mukaan laajemmin yhteiskunnallista suhtautumista työttömiin ja työttömien arvostusta kansalaisina. Nöyryyttämisen diskurssissa työttömät kuvaavat, että aktiivimalli saa heidät tuntemaan vähempiarvoisiksi kansalaisiksi. Diskurssin työttömien lausumista välittyy kuva siitä, että työttömyys on heille nöyryyttävä asia (vrt. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 23–27; Pohjola 2001, 194). Aktiivimallin nähdään lisäävän työttömän häpeäntunnetta ja ahdistusta työttömyydestään. Lisäksi diskurssiin sisältyy huoli siitä, että aktiivimalli tuo lisää ahdistusta työttömyydestä erityisesti mielenterveysongelmista kärsiville työttömille.

Päätelyni mukaan diskurssi epäoikeudenmukaisuudesta ottaa kantaa siihen, että aktiivimallissa työttömän velvollisuudet ja oikeudet eivät kohtaa. Diskurssissa painottuu huoli aktiivimallin epäoikeudenmukaisista vaikutuksista työttömiin. Aktiivimalli nähdään epäoikeudenmukaisena, sillä se ei tarjoa työttömälle apua työttömyyteen. Aktiivimalli ei lisää työttömän työllistymismahdollisuuksia. Työttömän mahdollisuudet aktiivisuuden osoittamiseen nähdään liian rajattuina. Työttömän toimeentulosta leikkaamista ei pidetä oikeudenmukaisena. Työttömyysturvan ehtoja tiukentamalla kannustinvaikutus tehostuu, mutta samalla ehtojen kiristämisellä voidaan kuitenkin merkittäväällä tavalla heikentää työttömien hyvinvointia (vrt. Ervasti 2019, 160). Toimeentulon aleneminen voi heikentää työttömän hyvinvointia ja toimintakykyä, ja

näin voidaan samalla jopa heikentää työttömien mahdollisuuksia työllistyä uudelleen. (Mt., 158–160.)

Työllisyyspolitiikkaan ja sen muutokseen liittyy aina vahvasti käsitys siitä, mikä on syynä työttömyyteen (Tiainen 2018, 227). Diskursseissa toimivimmista ratkaisumalleista ja epäkohdista kritisoidaan ajattelutapaa, jossa työttömyyden syyn nähdään olevan työttömässä itsessään. Aktiivimallin taustalta nähdään heijastuvan näkemys siitä, että työtön olisi vapaaehtoisesti työttömänä. Työttömyyden syynä pidetään heikkoja työllistymismahdollisuuksia, eikä työttömän haluttomuutta tehdä työtä.

Diskurssit toimivimmista ratkaisumalleista ja epäkohdista ottavat vahvasti kantaa aktiivimallin taustalla nähtävissä olevaan uusliberaaliin ja uusklassiseen ajatteluun (vrt. Jakonen 2018, 363). Yhtenä merkittävänä muutoksena suomalaisessa työllisyyspolitiikassa voidaan nähdä sitoutuminen uusklassisen taloustieteen perusajatukseen työttömyydestä rakenteellisena ongelmana ja muutoksena. Uusliberaalin ja uusklassisen ajattelun mukaan työttömyys ei johdu suhdannevaihtelusta, vaan siitä, että, työttömät eivät halua mennä töihin. Työttömyyden nähdään olevan vapaaehtoista tai, että työn hinta nähdään olevan ”keinotekoisesti” liian korkealla. Työn hinnan voidaan nähdä olevan liian korkealla esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen toiminnan tai valtion sosiaaliturvan ja koulutuksen rahoittamiseksi perimien työllistämismaksujen vuoksi. Tällaiseen ajatteluun perustuva työllisyyspolitiikka pyrkii laskemaan työn hintaa, jotta yritysten olisi jälleen kannattavaa ottaa työttömät töihin tai pakottaa työttömät etsimään töitä. (Mt., 363.)

Ideologian diskurssissa korostuu näkemys siitä, että aktiivimalli perustuu tällaiseen ajattelutapaan, jossa työttömän nähdään olevan vapaaehtoisesti työttömänä, ja pakottaa työttömät olemaan työllistymisessään aktiivisia aktiivisuusvelvoitteen mukaisesti (vrt. Jakonen 2018, 363). Diskurssissa kritisoidaan aktiivimallin taustalla nähtävää ideologiaa, jossa työttömän nähdään olevan vapaaehtoisesti työttömänä ja työllistyvän sanktioiden uhalla. Diskurssi ottaa kantaa siihen, että aktiivimallissa työtöntä ei nähdä toimijana ja osallisena, vaan aktiivimallin pakotteet tulevat työttömälle ulkopuolelta annettuina.

Lisäksi ideologian diskurssissa otetaan vahvasti kantaa työttömyyden näkemiseen yksilöllisenä ongelmana (vrt. Kokkonen 2019, 68). Uusliberaalisessa poliittisessä käsitteistössä sosiaalisia ongelmia tarkastellaan aikaisempaa yksilökeskeisemmästä näkökulmasta. Sosiaalisen ongelman, kuten työttömyyden, syy saatetaan liittää kansalaisen yksilöllisiin ominaisuuksiin.

Tällöin ollaan lähellä tulkintaa, jonka mukaan huono-osainen on vähintään osasyllinen omaan elämäntilanteeseensa. Lisäksi uusliberaalissa ajattelutavassa valtiota ei nähdä enää sosiaalisia arvoja ja yhteenkuuluvuuden ihannetta korostavana yhteisönä, vaan työnjohtaja ja valmentaja, joka kannustaa kansalaisia yhä parempiin suorituksiin. Markkinoita ja yksilöllisyyttä korostava uusliberalismi on voimakkaasti haastamassa hyvinvointivaltion kehitystä tukeneen sosiaaliliberalismin. (Kokkonen 2019, 59, 68–69.)

Yksilöllisyyden ja tukemisen diskursseissa korostuu näkemys siitä, että työttömien yksilölliseen tukemiseen olisi panostettava enemmän. Merkittävä piirre uusliberaalin ja uusklassisen ajatteluun perustuvassa työvoimapolitiikassa onkin, että esimerkiksi koulutukseen ja kuntoutukseen ei panosteta entiseen tapaan, vaan työttömät yritetään pakottaa työmarkkinoille heidän olemassa olevillaan taidoilla ja kyvyillä (Jakonen 2018, 363). Tukemisen diskurssissa painottuu näkemys siitä, että monet työttömät, erityisesti osatyökykyiset, eivät työllisty aktiivimallin keinoin, vaan tarvitsevat enemmän yksilöllistä tukea työllistymiseensä. Työvoimapalveluihin nähdään tarvittavan lisää resursseja. Työttömän palvelutarpeen kartoittaminen sekä työllistymissuunnitelman tekeminen yksilöllisesti työntekijän kanssa nähdään erittäin keskeisinä työllistymisen kannalta. Lisäksi diskurssissa korostuu, että koulutukseen, työn vastaanottamisen helpottamiseen ja työllistymisen tukemiseen panostaminen on tärkeää.

Käytännön toteutuksen diskurssi ottaa vahvasti kantaa siihen, että aktiivimallissa kaikkia työttömiä kohdellaan samana joukkona (vrt. Pohjola 2001, 189). Aktivoinnissa on usein kyse yleistyksistä. Työttömät tulevat helposti ymmärretyiksi yleiskategoriana, jota lähes kaikille yhteiset määreet luonnehtivat. Yleistyksen kautta aktivoitavat määrittyvät erilaisten aktivoivien ja uudelleen sosiaalistavien toimintapolitiikkojen kohteiksi. (Mt., 189.) Diskurssissa käytännön toteutuksesta korostuu kritiikki siitä, että aktiivimalli ei sovellu kaikille työttömille, kuten kausi- tai sesonkityötä tekeville. Lisäksi aktiivimallin ei nähdä soveltuvan sellaisille työttömille, joilla on haasteita muillakin elämän osa-alueilla ja ovat usein aikuissosiaalityön asiakkaana.

Aktiivimallin diskurssit ovat yhtenevät Tuija Kotirannan (2008) tutkimuksen tulosten kanssa siitä, että yksilöllisyys, ihmisen ainutkertaisuus, on vaarantumassa aktivoinnin tehostuessa. Kotiranta kuvailee, kuinka aktivoinnin tärkein työorientaation tulisi olla ihmisen, persoonan tai tapauksen ainutkertaisuuden huomioiminen. Työvoimapoliittisilta toimenpiteiltä, kuten työvoimakoulutukselta, vaaditaan yhä parempaa tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Kuitenkin ajatus siitä, että aktivointi on kaikkien oikeus, eikä velvollisuus, on unohtumassa. (Mt., 168–

169.) Tulkintani mukaan myös diskurssit aktiivimallista heijastavat näkemystä siitä, että aktiivimallin takana on näkemys aktivoinnin kokemisesta velvoitteena. Diskurssit kuitenkin korostavat työttömän aktivointia oikeuden näkökulmasta. Jokaisella työttömällä tulisi olla oikeus saada juuri hänen tilanteeseensa sopivaa tukea työllistymiseensä.

Lisäksi aktiivimallin diskurssit osoittavat aktivoinnin tausta-ajattelun ristiriitaisuuden. Kotiranta (2008, 169) esittää, että aktivoinnin taustalla on ristiriitainen ja erisuuntiin vetävä ajattelumalli. Kotiranta pitää aktivointi sanaa jo itsessään paradoksaalisena, sisäisesti ristiriitaisena sanana. Aktivoinnissa ihmisen kohtaloksi jää olla aktivoitava. Aktivoinnin sijaan tulisi puhua ”aktivoitumisen tukemisesta” tai ”aktivoinnin esteiden poistamisesta”. Tärkeää on pohtia, tuottaako aktivointi jotain uutta tai lisääkö se jotain. Jos niin ei tapahdu, on aktivointi kansakunnan tasolla turhaa. (Mt., 169.)

Tutkimukseni tulokset aktiivimallin diskurssien ajallisesta kerroksellisuudesta heijastavat suhtautumista työttömyyteen moniulotteisena yhteiskunnallisena ongelmana. Diskursseissa korostuu näkemys siitä, että työttömyyteen on vaikea tuoda ratkaisija yhdellä ratkaisumallilla, sillä työttömien tilanteet ovat hyvin erilaisia. Diskursseissa painottuu kuitenkin kokemus siitä, että työttömien tukemisella on merkittävämmät vaikutukset työllistymiseen kuin aktiivimallin mukaisilla sanktioilla.

7.3 Työttömyysturvan aktiivimallin diskursseihin vaikuttaneita tekijöitä

Kun valitsin tutkielmani aiheen keväällä 2018, ei ollut vielä tietoa siitä, että aktiivimalli tullaan purkamaan. Tutkimussuunnitelmaa tehdessäni syksyllä 2019 oli kuitenkin jo esitetty, että aktiivimalli tullaan purkamaan vuoden 2020 alusta. Tämä rajasi tutkimusasetelmaani, sillä päätin tutkia ajallista muutosta aktiivimallia koskevissa mielipidekirjoituksissa ennen aktiivimallin voimaantuloa ja aktiivimallin toteuttamisen aikana aktiivimallin purkamiseen saakka. Tässä alaluvussa nostan esille ja pohdin niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat aktiivimallin diskurssien muodostumiseen.

Aineiston rajaaminen koskemaan Helsingin Sanomissa julkaistuja mielipidekirjoituksia aktiivimallista vaikutti aineistoon ja tutkimuksen tuloksiin. Tutkimustulokset olisivat voineet olla erilaisia, jos aineisto olisi kerätty esimerkiksi tekemällä haastatteluja. Nyt aktiivimallin diskurssit pitää kytkeä sanomalehdessä julkaistuihin mielipidekirjoituksiin. Mielipidekirjoitukset on yleensä kirjoitettu kriittisestä näkökulmasta, mikä näkyy myös tutkimukseni aineistossa.

Aineiston 43 mielipidekirjoituksesta vain kaksi on kirjoitettu aktiivimallin puolesta, kun loput aineiston kirjoitukset edustavat kriittisiä kannanottoja aktiivimalliin. Valitsemalla aineiston koskemaan sanomalehden mielipidekirjoituksia, tiedostin, että aineiston kautta pääsisin käsiin vain yhteen osaan aktiivimallia koskevasta diskurssista.

Lisäksi valitsin aineiston keruun tehtäväksi vain yhden sanomalehden, Helsingin Sanomien, mielipideosastolta. Tutkimustulokset olisivat voineet olla erilaisia, jos aineisto olisi kerätty useamman lehden mielipideosastoilta. Helsingin Sanomien mielipideosastolta keräämäni tutkimusaineisto kuitenkin sisältää 43 aktiivimallia käsittelevää mielipidekirjoitusta, eli on näin ollen riittävä tuomaan esille aktiivimallia koskevia diskursseja. Helsingin Sanomien mielipideosastolle voi kuka tahansa lähettää mielipidekirjoituksensa. Lehden toimitus kuitenkin päättää, mitkä kirjoitukset julkaistaan. Helsingin Sanomat kuvaa ohjeistuksena mielipidekirjoituksen lähettävälle, että julkaisee vain rakentavia, kohteliaita ja perusteltuja puheenvuoroja. Kirjoittajan ohjeissa kuvataan, että pystyvät julkaisemaan tarjotuista teksteistä vain noin neljännes. (Helsingin Sanomat 5.2.2020.)

Tutkielman teoreettiseksi lähtökohdaksi valitsin Michel Foucault'n kehittämän ranskalaiseen traditioon pohjautuvan diskurssianalyysin. Valitsin Foucault'laisen diskurssianalyysin, sillä koin sen auttavan minua hahmottamaan ajallista kerroksellisuutta mielipidekirjoitusten diskursseissa. Foucault'lainen diskurssianalyysi ohjasi minua tutkimaan, kuinka aktiivimallin diskurssit ovat syntyneet ja muuttuneet eri ajankohtina. Lähtökohtanani oli tutkia erilaisia tiedon kerrostumia ja jatkuvaa muutosprosessia sekä niihin sisältyvää valtaa. (vrt. Antikainen 2007 46–50; Foucault 2005.)

Aineiston kirjoittajista suurin osa koostuu itsensä työttömäksi kuvanneista kirjoittajista (ks. taulukko 1 sivulla 19). Vaikka kirjoittajissa on paljon työttömiä, niin aineiston diskurssit edustavat vain pientä osaa työttömistä. On myös keskeistä pohtia, millainen työtön kirjoittaa mielipidekirjoituksen aktiivimallista. Aktiivimallin diskursseissa nostettiin esiin, että aktiivimalli kohtelee kaltoin juuri kaikista heikoimmassa asemassa olevia työttömiä, joiden oma ääni ei näkynyt aineiston mielipidekirjoituksissa.

Vaikka tutkijana pyrin mahdollisimman neutraaliin ja objektiiviseen positioon aineistoa tarkastellessani, niin väistämättä oma asemani sosiaalityöntekijänä on taustalla vaikuttamassa jossain määrin. Sosiaalityön peruslähtökohtana on aina heikommasta huolehtiminen ja kunnioittavan asenteen ylläpitäminen, johon aktiivimallin taustalla nähtävissä oleva yksilöllisen vastuun korostaminen ja sanktiot epäonnistumisesta eivät sovi (vrt. Välimaa 2011, 214).

7.4 Mikä suunta valitaan?

Vaikka aktiivimalli purettiin vuoden 2020 alusta, antaa tutkielmani näkökulman siihen, miten aktiivimallista keskusteltiin ennen sen voimaantuloa, aikana ja toteuttamisen jälkeen. Tämän tutkielman aineistossa korostui tyytymättömyys aktiivimallia kohtaan. Diskursseissa tuotiin esille useita muita ratkaisumalleja työttömyyteen. Diskursseissa aktiivimallista korostui työttömän yksilöllisen tuen tarve työllistymiseen.

Aktiivimallin purkamisen jälkeen Sanna Marinin hallitus on aloittanut laajan sosiaaliturvauudistuksen, jossa myös työttömyysturvan uudistaminen on osana uudistusta. Marinin hallituksen hallitusohjelmassa todetaan, että aktiivimallin tilalle valmistellaan malli, ”jossa työttömän työllistymissuunnitelmassa sovitaan henkilökohtaisesta työnhakuvelvoitteesta ja palveluista, kuten esimerkiksi koulutuksesta ja kuntoutuksesta. Henkilökohtaisen palvelun resurssit TE-toimistoissa turvataan.” (Valtioneuvosto 2019a, 131–132). Tutkielmani tulokset tukevat aktiivimallin tilalle valmisteltavan mallin tavoitteita.

Jatkotutkimusaiheena voisikin olla kiinnostavaa tarkastella, miten tulevasta laajasta sosiaaliturvauudistuksesta keskustellaan mielipidekirjoituksissa. Aktiivimallin historia jäi lyhyeksi. On kiinnostavaa on jäädä seuramaan, mikä suunta työttömyysturvan uudistamisessa lopulta valitaan osana laajaa sosiaaliturvauudistusta.

LÄHTEET

Aho, Simo & Arnkil, Robert (2008) Suomen työvoimapolitiikan ja työvoimapalvelujen kehityksen käänneet pohjoismaisessa kontekstissa. Teoksessa Tuula Heiskanen & Minna Leinonen & Anu Järvensivu & Simo Aho (toim.) Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 46–77.

Alhanen, Kai (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.

Antikainen Mari (2007) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Ervasti, Heikki (2018) Poistavatko kannustimet ja sanktiot työttömyyttä? Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) Työllisyyskysymys. Helsinki: Into Kustannus Oy, 151–166.

Foucault, Michel (2005) Tiedon arkeologia. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.

HE 59/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta. Saatavilla

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_59+2018.pdf>. Luettu 12.4.2020.

HE 124/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. Saatavilla

<<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170124.pdf>>. Luettu 12.4.2020.

Helsingin Sanomat (5.2.2020) Ohjeita mielipidekirjoituksen lähettämiseen. Saatavilla

<<https://www.hs.fi/kommentit/art-2000006397004.html>>. Luettu 12.4.2020.

Helsingin Sanomat (14.6.2018): Kiistelty ”aktiivimalli kakkonen” on toteutumassa: Hallitus aikoo velvoittaa työttömät hakemaan neljää työpaikkaa kuukaudessa. Kirjoittajat Teemu Muhonen & Paavo Teittinen. Saatavilla <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005719856.html>>. Luettu 13.4.2020.

Hulkko, Laura & Tossavainen, Pekka (2009): Työttömyys ennen ja nyt. Teoksessa Anna Pärnänen & Kaisa-Mari Okkonen (toim.) Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet. Helsinki: Tilastokeskus, 181–199.

Hämäläinen, Kari (2013) Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 173–189.

Jakonen, Mikko (2018) Työn muutoksen suuret linjat. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) Työllisyyskysymys. Helsinki: Into Kustannus Oy, 345–384.

Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Julkunen Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Jyrkämä, Jyrki (1981) Työttömyys ja nuorten alkoholinkäyttö. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia, 42. Tampere: Tampereen yliopisto.

Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka (2005) Pitkäaikaistyöttömyyttä tunnustava tieto. Teoksessa Sakari Hänninen; Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Saarijärvi: Stakes, 271–291.

Keinänen, Päivi (1999) Työttömyys. Teoksessa Kristiina Andreasson & Vesa Helin (toim.) Suomen vuosisata. Helsinki: Tilastokeskus.

Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktivointipolitiikka? Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 7–18.

Kokkonen, Tuomo (2019) Poliitiikka sosiaalityön yhteiskunnallisen paikan määrittäjänä. Teoksessa Anneli Pohjola; Tarja Kemppainen; Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 57–80.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.

Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: University Library of Jyväskylä.

Kusch, Martin (1993) Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat. Oulu: Pohjoinen.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka – aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kyyrä, Tomi; Naumanen, Päivi; Pesola, Hanna; Uusitalo, Roope & Ylikännö, Minna (2019a): Aktiivimallin vaikutusten arviointi. Mallin käyttöönoton jälkeisiä muutoksia työttömyysetuuksissa, työttömyyden aikaisessa työnteossa, työllistymistä edistäviin palveluihin osallistumisessa sekä työ- ja elinkeinotoimistojen toiminnassa. Väliraportti 3.5.2019. Saatavilla <<https://valtioneuvosto.fi/documents/1410877/2132296/Aktiivimallin+vaikutusarviointin+v%C3%A4liraportti+05-2019/b4edfbe1-0a76-ecb6-b57b-93e2984e129b/Aktiivimallin+vaikutusarviointin+v%C3%A4liraportti+05-2019.pdf>>. Luettu 12.4.2020.

Kyyrä, Tomi; Naumanen, Päivi; Pesola, Hanna; Uusitalo, Roope & Ylikännö, Minna (2019b): Aktiivimallin vaikutukset työttömiin ja TE-toimistojen toimintaan. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Saatavilla <<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/172797/t189.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Luettu 12.4.2020.

Lahelma, Eero (1989) Unemployment, re-employment and mental well-being: a panel survey of industrial jobseekers in Finland. Scandinavian Journal of Social Medicine, Supplementum, 43. Helsinki: Kuntoutussäätiö

Laki työttömyysturvalain muuttamisesta 1138/2017.

Levikkitalastot LT2018. Saatavilla <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2019/04/LT-tilasto-2018-1.pdf>>. Luettu 28.4.2019.

Piore, Michael J. (1987) Historical Perspectives and Interpretation of Unemployment. Journal of Economic Literature, December, Vol. 25, 1834–1850.

Pohjola, Anneli (2001) Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit - Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 187–204.

Remes, Liisa (2003) Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote (19.12.2019): Aktiivimalli on kumottu vuoden 2020 alusta alkaen. Saatavilla <https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/aktiivimalli-on-kumottu-vuoden-2020-alusta-alkaen>. Luettu 6.4.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote (7.11.2019): Aktiivimallin leikkuri ja velvoitteet puretaan vuoden 2020 alusta. Saatavilla <https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/aktiivimallin-leikkuri-ja-velvoitteet-puretaan-vuoden-2020-alusta?_101_INSTANCE_LZ3RQQ4vvWXR_groupId=1271139>. Luettu 5.3.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote (28.12.2018): Työttömälle lisää mahdollisuuksia täyttää aktiivimallin vaatimukset. Saatavilla <https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyottomalle-lisaa-mahdollisuuksia-tayttaa-aktiivimallin-vaatimukset>. Luettu 5.3.2020.

Suutari, Minna (2001) Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalisissa. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): Vallattomat marginaalit - Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino, 153–186.

Taira, Teemu (2006) Työkulttuurin arvonmuutos työttömien kerronnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Tiainen, Pekka (2018) Suomen työvoimapolitiikan kehityksen pääpiirteitä. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) Työllisyyskysymys. Helsinki: Into Kustannus Oy, 219–232.

Työ- ja elinkeinoministeriö & Sanastokeskus (2020) Sosiaali-, terveys- sekä työ- ja elinkeinolojen yhteisten palvelujen sanasto. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162038/TEM_2019_67_Yhteisten%20palvelujen%20sanasto.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 13.4.2020.

Työttömyysturvalaki 1290/2002.

Törrönen, Jukka (2005) Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen, & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto- Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 15–37.

Valtioneuvosto (2019a) Osallistava ja osaava Suomi– sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Saatavilla

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 12.4.2020.

Valtioneuvosto (2019b) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Saatavilla

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 6.4.2020.

Valtioneuvoston kanslia (2015) Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Saatavilla

https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf>. Luettu 24.4.2019.

Valtiovarainministeriö (2018) Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2019–2022. Saatavilla

<https://vm.fi/documents/10623/307577/Julkisen+talouden+suunnitelma+vuosille+2019-2022/a1aa4c20-64b4-454e-9214-bb7ff3a207da/Julkisen+talouden+suunnitelma+vuosille+2019-2022.pdf>>. Luettu 12.4.2020.

Vähätalo, Kari (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Välimaa, Outi (2011) Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelminen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

LIITTEET

LIITE 1 Tutkimuksessa käytetyt Helsingin Sanomien mielipidekirjoitukset

	Vuosi	Pvm	Otsikko
1	2017	21.12.	Hallitus nöyryyttää työttömiä – aktiivimalli on todellisuudessa rankaisumalli
2		23.12.	Aktiivimalli vie työttömältä viimeisetkin itsetunnon rippeet
3		25.12.	Työttömien aktiivimalli ei kerro aktiivisuudesta – hyötyvätkö mal- lista vain työttömyystilastot?
4		30.12.	Hallituksen aktiivimalli lannistaa työttömiä, joilla on mielenterve- ysongelmia
5		30.12.	Ministeri Mykkänen HS:n mielipidepalstalla: Aktiivimalli auttaa parantamaan työllisyyttä – ennalta luovuttamisen henki on järkyt- tävä
6		31.12.	Laki työttömien aktiivimallista on kumottava
7	2018	2.1.	Olen varmaan hölmö, kun teen työtä näin pienillä tuloilla – jopa peruspäivärahalla saisin käteen lähes saman summan tekemättä mitään
8		2.1.	Aktiivimalli ei ota huomioon ihmisen halua oppia ja kehittää itse- ään
9		3.1.	90 tuntia cv:n ja työhakemuksen teon harjoittelua on liikaa – Pa- rantakaa työllisyyskurssien tasoa ja tehoa
10		5.1.	Mistä yhtäkkiä löytyy määräaikaisia töitä kymmenilletuhansille työttömille?
11		5.1.	Meillä suurten ikäluokkien edustajilla ei ollut aikaa kauhistella työn perässä muuttamista – tuon ajan aktiivimalli kehotti häipy- mään kotikonnuilta
12		8.1.	Tanskan aktiivimalli on jotain aivan muuta kuin mitä Suomen hal- litus esittää – ideana on pitää kaikki mukana
13		10.1.	Tutkijat Vieraskynä-kirjoituksessa: Työttömän motivointiin ei tarvita rangaistuksia
14		11.1.	Eduskuntavaalien läheisyys kuuluu poliitikkojen puheissa, joissa lupaillaan jo korjauksia juuri tehtyihin päätöksiin
15		12.1.	Jos olisin jäänyt kotiin makaamaan, olisin päässyt töihin – sen sijaan te-keskus rankaisi minua, koska olin ollut väärällä tavalla aktiivinen
16		16.1.	Työpaikat eivät ole muutaman tunnin pysäkkejä eivätkä työnteki- jät pysäkeille heitettäviä säkkejä
17		18.1.	On järjetöntä, että joudun hakemaan työpaikkoja, joita en ikäni ja sairaushistoriani takia voi saada
18		18.1.	Työttömien aktiivimalli oli pehmein vaihtoehto
19		3.2.	Lakko oli karhunpalvelus työttömille

20		5.2.	Pitääkö minun vielä 60-vuotiaana muuttaa työn perässä ja jättää perheeni?
21		17.2.	Mikä on työttömältä oikeanlaista aktiivisuutta? Kelan lähettämästä kirjeestä asia ei selviä
22		28.2.	Työttömän palvelut eivät saisi pirstaloitua
23		2.4.	Aktiivimallin yrittäjäkannustimessa oli ikävä yllätys – Vaihtoehtoina on syödä osakepääomaa tai olla syömättä ollenkaan
24		2.4.	Aktiivimalli kohtelee kaltoin iäkkäitä työttömiä – ja siihen liittyy tekopyhiä kuvitelmia
25		5.4.	Olisiko päättäjien jo aika kuunnella työttömiä?
26		11.4.	Aikuissosiaalityö ei saa unohtua uudistuksissa
27		14.4.	Aktiivimalli kurittaa kausi- ja sesonkityöntekijöitä
28		18.4.	Työttömät voisi viedä risusavottaan – vastikkeeton sosiaaliturva on työkykyiselle vaarallinen ansa
29		1.5.	Olen aktiivinen, silti työmarkkinatukeani leikataan
30		12.5.	Voisiko piennarten siivoaminen roskista täyttää aktiivimallin ehdot?
31		15.5.	Köyhien systemaattinen kyykyttäminen siirtyi digijärjestelmiin Yhdysvalloissa – nykyajan vaivaistaloon joutuminen altistaa kansalaisen jatkuvalla valvonnalla ja nöyryytykselle
32		19.6.	Aktiivimallit huitovat tyhjää
33		19.6.	Ei enää yhtään lisää raippaa – aktiivimalli uhkaa viedä työttömältä lopunkin avun
34		24.6.	Li Andersson HS:n mielipidepalstalla: Hyvinvointivaltiota uhkaa hyvin pärjäävien ymmärryksen puute
35		25.6.	Työttömyyden synnyttämä ahdistus aktivoi tehokkaammin kuin aktiivimallit
36		30.6.	Aktiivimallissa työttömien saamat palvelut ja velvollisuudet eivät ole tasapainossa
37		6.7.	Myös työnantajat tarvitsisivat aktiivimallin
38		7.7.	Aktiivimalli ei sovi pätkätyöläiselle – Provisiopalkkaista työtä ei aina lasketa aktiivisuudeksi
39		29.12.	Aktiivimallit eivät sovi nykyisille työmarkkinoille
40	2019	4.6.	Joukkuepelikansa kokeilee hyviä kehiä
41		13.7.	Aktiivimallin tilalle pitää saada kunnolliset työvoimapalvelut
42		14.7.	Raha on nyt ihmisille merkki omasta arvosta
43		23.12.	Työkyvyttömyyseläkkeelle ei niin vain hakeuduta

LIITE 2 Aktiivimallia käsittelevien mielipidekirjoitusten julkaisuaajankohdat

1) Joulukuu 2017: 6 kirjoitusta (1-6/HS)

2) Tammikuu-helmikuu: 16 kirjoitusta (7-22/HS)

29.2.2018–1.4.2018 ei yhtään julkaistua mielipidekirjoitusta

3) Huhtikuu-heinäkuu 2018: 17 kirjoitusta (22–38/HS)

8.7.2018–28.12.2018 ei yhtään julkaistua mielipidekirjoitusta

4) 28.12.2018 yksi mielipidekirjoitus (39/HS)

30.12.2018–3.6.2019 ei yhtään julkaistua mielipidekirjoitusta

5) Kesäkuu-heinäkuu 2019: 4 mielipidekirjoitusta (40–43/HS)